



= ସ୍ୱକୃତି =



ରଚୟିତା ଲଳାଟେନ୍ଦୁ କବି

ସକୃଷ୍ଟି

ଉପୋଦ୍ଧାତ:

ଏହି କବିତାର ସମସ୍ତ ପଦ ବିଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ । ଛନ୍ଦ କଣ? ସମସ୍ତେ ବୁଝିଲା ଭାଷାରେ ଉତ୍ତର ଶୁଣନ୍ତୁ ।

କାବ୍ୟଲିଖନରେ ଶୃଙ୍ଖଳାର ନାମ ଛନ୍ଦ । ତେଣୁ ଛନ୍ଦଶାସ୍ତ୍ରକୁ କାବ୍ୟର ବ୍ୟାକରଣ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହା ଯାଏ । ଏହି ଶାସ୍ତ୍ର ପିଙ୍ଗଳ ମୁନିଙ୍କ ରଚିତ । ଛନ୍ଦରେ ଥାଇ ପାରେ ଅକ୍ଷରସଂଖ୍ୟାର ଶୃଙ୍ଖଳା (ଅର୍ଥାତ୍ ଲଘୁ-ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣସଂଖ୍ୟାର ଶୃଙ୍ଖଳା) ଅଥବା ବିଭିନ୍ନ ପାଦରେ ମାତ୍ରାବିନ୍ୟାସର ଶୃଙ୍ଖଳା ।

ଛନ୍ଦ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇ ପ୍ରକାର - ବୈଦିକ ଛନ୍ଦ ଓ ଲୌକିକ ଛନ୍ଦ ।

୧- ବୈଦିକ ଛନ୍ଦଗୁଡ଼ିକରେ କେବଳ ଅକ୍ଷରସଂଖ୍ୟାର ନିୟମ ତଥା ଶୃଙ୍ଖଳା ରହି ଥାଏ । ଏହି ଛନ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ବେଦ ବାହାରେ କୁତ୍ରାପି ଲେଖା ଯାଏ ନାହିଁ କି ଦେଖା ଯାଏ ନାହିଁ । ଏପରି କି ଆଦି କବି ବାଲ୍ମୀକି ମଧ୍ୟ ପଦେ ବି କବିତା ବୈଦିକ ଛନ୍ଦରେ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । ଏହାର ଆଦର ଓ ପବିତ୍ରତା କେବଳ ବେଦରେ ।

୨- ଲୌକିକ ଛନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣଶୃଙ୍ଖଳାରେ ଅଥବା ମାତ୍ରା ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ଲେଖା ହୁଏ । ଏହା କିପରି ହୁଏ ଜାଣିବାକୁ କାବ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ମାତ୍ରା କଣ ଜାଣିବା ପ୍ରୟୋଜନ ।

ନିମ୍ନସ୍ଥ ଛ ପ୍ରକାର ବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ:

- ଏହା ବାଦ ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ଲଘୁ । ସ୍ମରଣୀୟ ଯେ ଶୁଦ୍ଧ ରୂପରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ (ଯଥା କ୍ ଖ ଡ୍ ଣ୍ ସ୍ ଇତ୍ୟାଦି) ସ୍ବର ବର୍ଣ୍ଣର ସହାୟତା ବିନା ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, କି ଉଚ୍ଚାରଣ ପାଇଁ ସମୟ ସମୟ ବି ମାଗନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏଗୁଡ଼ିକର ମାତ୍ରା ନ ଥାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ମାତ୍ରା ଶୂନ୍ୟ ବୋଲି ଗଣନା ହୁଏ ।

ଏହି ଲୌକିକ ଛନ୍ଦ ପୁଣି ଦୁଇ ପ୍ରକାର -

ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ରଚିତ ଛନ୍ଦ ବାସ୍ତବ ଛନ୍ଦ
ମାତ୍ରାଗଣନର ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ରଚିତ ଛନ୍ଦ ମାତ୍ରିକ ଛନ୍ଦ ନାମରେ ଅଭିହିତ ।

ବାର୍ଷିକ ଛନ୍ଦରେ ତିନିଟି ଲେଖା ଅକ୍ଷରର ସମଷ୍ଟି (set)କୁ ନେଇ ବିଭିନ୍ନ ଗଣ ନାମ ଦିଆ ଯାଇଛି । ଏହାର ପ୍ରତି ପାଦରେ ଲଘୁ ଓ ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣର କ୍ରମିବଦ୍ଧରେ ଗୋଟି ଗୋଟି ବର୍ଣ୍ଣ ଆକାରରେ ଅଥବା ଗଣ ନାମରେ ବି ଲିପିବଦ୍ଧ କରା ଯାଇ ପାରେ । ଯଥା ସର୍ବଲଘୁ ଗଣ ବା III ର ନାମ ନଗଣ, IIS ସଗଣ, ISI ଜଗଣ, ISS ଯଗଣ SII ଭଗଣ, SIS ରଗଣ, SSI ତଗଣ ଓ ସର୍ବଗୁରୁ ବା SSS ର ନାମ ମଗଣ । (ଏଠାରେ ଇଂରାଜୀ I-ଅକ୍ଷର ଲଘୁ ବା ଏକମାତ୍ରିକ ବର୍ଣ୍ଣର ଓ S-ଅକ୍ଷର ଗୁରୁ ବା ଦ୍ୱିମାତ୍ରିକ ବର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରତୀକ ।)

ବର୍ଣ୍ଣକ୍ରମଗୁଡ଼ିକୁ ଏପରି ଗଣ ଆକାରରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରା ଯାଉ ଥିବାରୁ ବାର୍ଷିକ ଛନ୍ଦକୁ ଗଣଛନ୍ଦ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହା ଯାଏ ।

ପୁରୁଣା ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ପାଇଁ ଇଂରାଜୀ S-ଅକ୍ଷର ପରି ଓ ଲଘୁ ବର୍ଣ୍ଣ ପାଇଁ ଇଂରାଜୀର I-ଅକ୍ଷର ପରି ଚିହ୍ନ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହେଉ ଥିଲା ଓ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ଓ ଲେଖାରେ ସେହି ପରି ଲେଖା ହେଉଛି । ତା ଛଡ଼ା ଅନେକେ ଲଘୁ ବା ଏକମାତ୍ରିକ ବର୍ଣ୍ଣ ପାଇଁ 1 ଓ ଗୁରୁ ବା ଦ୍ୱିମାତ୍ରିକ ବର୍ଣ୍ଣ ପାଇଁ 2 ଅଙ୍କକୁ ପ୍ରତୀକ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି । ଏହି ଭେଦ ବାଦ ଅନ୍ୟ କିଛି କିଛି ପ୍ରତୀକର ବି ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ଏହି ପୁସ୍ତିକାରେ S ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣର ଓ I ଲଘୁ ବର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରତୀକ ।

୨.୧- **ବାର୍ଷିକ ଛନ୍ଦ**: ଏହାର ପ୍ରତି ପାଦରେ ଲଘୁ ଓ ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣର କ୍ରମରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଶୃଙ୍ଖଳା ରହେ ଅର୍ଥାତ୍, ଲଘୁ ସ୍ଥାନରେ ଲଘୁ ଓ ଗୁରୁ ସ୍ଥାନରେ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ ।

୨.୨- **ମାତ୍ରିକ ଛନ୍ଦ**: ମାତ୍ରାବିନ୍ୟାସର ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ରଚିତ ଛନ୍ଦ ହେଲା ମାତ୍ରିକ ଛନ୍ଦ । ଏଥିରେ ପ୍ରତି ପାଦର ମୋଟ ମାତ୍ରା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଥାଏ । ତାହା ଛଡ଼ା ସାଧାରଣତଃ ଅନ୍ୟ କିଛି କିଛି ଲଘୁ-ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ନିୟମ ବି ଯୋଡ଼ା ଯାଇ ଥାଏ । ଯଥା ଦୋହା ଛନ୍ଦରେ ପ୍ରଥମ, ତୃତୀୟ ପାଦରେ ଅର୍ଥାତ୍

ବିଷମ ପାଦରେ ମୋଟ ୧୩, ୧୩ ଏବଂ ଦ୍ଵିତୀୟ, ତତୁର୍ଥ ପାଦରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସମ ପାଦରେ ମୋଟ ୧୧, ୧୧ ମାତ୍ରା ରହେ । ତା ସହିତ ପ୍ରଥମ, ତୃତୀୟ ପାଦ ଆରମ୍ଭରେ ଜଗଣ ରହିବା ନିଷିଦ୍ଧ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ, ତତୁର୍ଥ ପାଦ ଶେଷକୁ ଲଘୁ ବର୍ଣ୍ଣ ରହିବା ନିଧାର୍ଯ୍ୟ ।

୩.୧ - ସାର କଥା ହେଲା ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣ କିମ୍ବା ମାତ୍ରାର ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ଲେଖା ହେଇ ନାହିଁ ତାହା ଛନ୍ଦରେ ଗଣ୍ୟ ନୁହେଁ । ଅକ୍ଷର ଗଣି ଗଣି ଶେଷାକ୍ଷର ମିଶେଇ ଦେଲେ ଗୀତକବିତା ହେଇ ପାରେ କିନ୍ତୁ ସେତିକିରେ ଛନ୍ଦ ହୁଏ ନାହିଁ କି ଛନ୍ଦଶାସ୍ତ୍ର ତାକୁ ଛନ୍ଦର ମାନ୍ୟତା ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଆମର ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକ ବହୁ ବର୍ଷରୁ ଯେ କୌଣସି “ପଦପଟା” କବିତାକୁ ଛନ୍ଦ ବୋଲି ପଢେଇ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଏହା ଫଳରେ ରାଜ୍ୟର ଛାତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି ଶୈକ୍ଷିକ ପ୍ରବଞ୍ଚନା ତ ହେଉଛି, ତହସ ରାଜ୍ୟରେ ଛନ୍ଦର ବିକାଶ ଅସମ୍ଭବପ୍ରାୟ ହେଇ ପଡିଛି । ତୁଟିପୁର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷାଦାନ କି ଭୟାବହ ସତେ ।

ସକୁବି କବିତାରେ ଛନ୍ଦ:

ଏହି କବିତାର ପଦଗୁଡ଼ିକ ୬ ବିଭିନ୍ନ ବାର୍ଣ୍ଣିକ ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ । ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ନାମ କ୍ରମଶଃ ହେଲା — ମାଳିନୀ, ଭୁଜଙ୍ଗପ୍ରୟାତ, ତୋଚକ, ବସନ୍ତତିଳକା, ପୃଥ୍ଵୀ ଓ ବଂଶସ୍ଥ । ଏ ସବୁ ବାର୍ଣ୍ଣିକ ଛନ୍ଦ । ଏହି ସବୁ ଛନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣକ୍ରମ ମଧ୍ୟ କବିତାର ଶେଷ ପରେ ପ୍ରତୀକରେ ଦିଆ ଯାଇଛି ।

ଯଦି ମୁଁ କୌଣସିଠି ଏହି ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକର ସଂସ୍ଥାପନରେ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଅକ୍ଷରରେ ଲଘୁ-ଗୁରୁ ତୁଟି ରଖି ଥାଏ ତେବେ ସେଠାରେ ଛନ୍ଦୋଭଙ୍ଗ ହେଇଛି ଓ ସେହି ପଦଟି ଛନ୍ଦରେ ଗଣ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।

ଇତି ବିନୀତ ଲଲାଟେନ୍ଦୁ କବି ।

ସକୃତି

ରଚୟିତା: ଲଲାଟେନ୍ଦୁ କବି



ଶ୍ରବଣ କରି ଅକଳ୍ପାତ୍ ସକୃତିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତା
 ସରସମଧୁର ଶବ୍ଦେ ସୁରତା ମର୍ମଗାଥା ।
 ଅଛି କି ବିରହତପ୍ତା ଯୋଷିତା ଦୂରସଂକ୍ଷା
 ରହିବ ନ କରି ବର୍ଷା ନେତୁ ଯେ ଅଶ୍ରୁଧାରା ॥01

(ଛନ୍ଦ: ମାଳିନୀ)

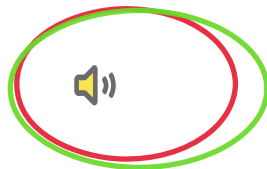
ସୁରତ= ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ; ଯୋଷିତା= ନାରୀ:
 ଦୂରସଂକ୍ଷ= ପ୍ରିୟଜନଠୁ ଦୂରରେ ଛିଡ଼;



ବିଶେଷେ ଥିଲେ ଦୁଃଖୀନୀ ଶୁକ୍ରଦେଶେ
 ହିମ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ ବନିତ୍ରା ଉଦାସେ ।
 କଦାଚିତ୍ ସୁଧୀରା କଦାଚିତ୍ ଅଧୀରା
 କ୍ଷଣେ ରୁଦ୍ଧବକ୍ତ୍ରା କ୍ଷଣେ ସିନ୍ଧୁନେତ୍ରା ॥ 02

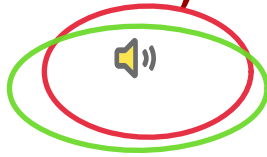
(ଛନ୍ଦ: ଭୃଞ୍ଜପ୍ରୟାତମ୍)

ଶୁକ୍ର= ନିର୍ଜନ;



ଯହିଁ ଦୁଃଖ କି ଦୁଃଖମନୁଷ୍ୟ ମିଳେ
ତହିଁ ସେ ଛିତ ନାହିଁ ବିଭେଦ ତିଳେ ।
ପ୍ରତି ସକ୍ୱବି ସଜନ ସପ୍ତ ଭବେ
କିଛି ସଜନ ସକ୍ୱବି ମଧୁ୍ୟ ଥିବେ ॥ 03

(ଛନ୍ଦ: ଗୋଟକ)



ଯେ ଥାନ୍ତି ସକ୍ୱବିର ସୁକ୍ତ ରସାଳ ପଦ୍ୟ
କର୍ଣ୍ଣେ ପ୍ରବେଶୁ ପଛକେ ଅନପେକ୍ଷ ଚିତ୍ତେ ।
ସେ ପୁଲ୍ଲ ମଲ୍ଲିବନରେ ନ ଲଭନ୍ତି ଗନ୍ଧ
ନାସା ରଖନ୍ତି ହତଚେତନ ଭାଙ୍ଗି ହାତେ ॥04

(ଛନ୍ଦ: ବସନ୍ତତିଳକା)

ଅନପେକ୍ଷ= ନିର୍ବିକାର, indifferent; ସୁକ୍ତ= ଉତ୍ତମ
ଭାବେ କଥୁତ, well said; ପୁଲ୍ଲ= ବିକଶିତ, ପୁଚ୍ଛା,
blown; ହତଚେତନ= ଭକ୍ତ, ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ,ଗବା, idiot-
shala;

ମୋ ବାଣୀ! ଦୁଃଖ କରନାହିଁ ନିରାଦରେ ଗୋ
ମାସ୍ତର୍ଯ୍ୟମଗ୍ନ ବହୁଧା ଖଳ ବିଶ୍ୱ ମଧ୍ୟେ ।
କାବ୍ୟପ୍ରସୂନ ସୁଜନଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ସୃଷ୍ଟ
ତାହାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଭରି ପାରିବୁ ତୋ ସୁଗନ୍ଧେ ॥ 05

(ଛନ୍ଦ: ବସନ୍ତତିଳକା)

ବହୁଧା= ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର;

ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ସଜ୍ଜନ ହୃଦେ ରସଭାବ ଥାଏ
କାବ୍ୟେ ସମସ୍ତ ରସ ଲକ୍ଷ ହୁଅନ୍ତି ସଙ୍ଗେ ।
ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ଅନ୍ତରଠି ସେ ମନ୍ଦିରା ନ ଯାଏ
ପୀୟୂଷ ପାନ କରି ରାହୁ ରଖେ କି ଅଙ୍ଗେ ॥ 06

(ଛନ୍ଦ: ବସନ୍ତତିଳକା)

ସମ୍ବୁଦ୍ଧ= ଜ୍ଞାନୀ; ରସଭାବ= ରସପ୍ରେମ; ସଙ୍ଗେ= ଏକତ୍ର;
ପୀୟୂଷ= ଅମୃତ; ରଖେ କି ଅଙ୍ଗେ= ବାନ୍ଧି କରି ଦିଏ;

ଅର୍ଥାନ୍ତରେ ଚତୁର ସକୃଦ୍ ତାଙ୍କ ଶବ୍ଦେ
ନାନାଦି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟେ ରଖୁଥାନ୍ତି ଚିନ୍ତା ।
ଶ୍ଳେଷାଦି ଚୋର ସମ ଶବ୍ଦର ଶକ୍ରଜାଲେ
ଧୀମାନ୍ ସୁପାଠକ ବୁଝେ ଅତିରିକ୍ତବାର୍ତ୍ତା ॥ 07

(ଛନ୍ଦ: ବସନ୍ତତିଳକା)

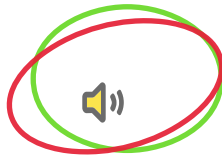
ଅର୍ଥାନ୍ତରେ= ଅନ୍ୟ (ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ) ଅର୍ଥରେ; ଚିନ୍ତା= (କବିଙ୍କ)
ଭାବନା; ଶକ୍ରଜାଲ= ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ, ଜାଦୁ;

ଗୁର୍ବର୍ଥ ଥାଇ ଯଦି ନାହିଁ ବିଶୁଦ୍ଧ ଭାଷା
 ଭାଷା ବିଶୁଦ୍ଧ ଥିବ କିନ୍ତୁ ବିଳାସହୀନା ।
 ତା ମଧ୍ୟ ଥାଇ ନ ଥିଲେ ଗତି ସାବଲୀଳା
 ବିଭ୍ରଷ୍ଟ ସେହି କବିତା ରସରୀତି ଦୀନା ॥ 08
 (ଛନ୍ଦ: ବସନ୍ତତିଳକା)

ଗୁର୍ବର୍ଥ = ଗୁରୁ + ଅର୍ଥ; ବିଳାସ = କୌତୁକପୂର୍ଣ୍ଣତା;
 ସାବଲୀଳା = ଅବଲୀଳା(କ୍ରୀଡ଼ା)ସଂଯୁକ୍ତ; ଦୀନା = ଶ୍ରୀହୀନ;

ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳେ ସୁଖଦ ସକ୍ତବିବକ୍ରଲେଖ
 କାମପ୍ରଦା ଦ୍ୟୁବନକଞ୍ଚଳତାର ତୁଲ୍ୟ ।
 ଉନ୍ନତତା ଭରି ଦିଏ ପଢ଼ୁଁ କର୍ଣ୍ଣରନ୍ଧ୍ରେ
 ନିଃସାରଚିତ୍ତ ଜନ ସେ ରସଠାରୁ ଦୂରେ ॥ 09
 (ଛନ୍ଦ: ବସନ୍ତତିଳକା)

ଦ୍ୟୁବନ = ସ୍ୱର୍ଗର କାନନ; ନିଃସାର = ନିରସ, ଶୂନ୍ୟ;



ବିବିକ୍ତରୁଦନାନ୍ତରେ

ଅବନିତାକ ହେଲେ ପ୍ରତେ

ଦିନେ ତ ଉଠିବେ ଜନେ

ତମସଗର୍ଭୁ ତେଜସ୍ବଥେ ।

ଦିନେ ତ କବିତା ପୁନଃ

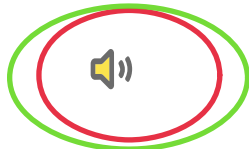
ହସିବ କାନନେ ପର୍ବତେ

ନଦୀସରସସାଗରେ

ଘରୁ ଘରେ ସଭା ସଙ୍ଗତେ ॥ 10

(ଛନ୍ଦ: ପୃଥ୍ବୀ)

ବିବିକ୍ତ-ରୁଦନ+ଅନ୍ତରେ= ନିକାଞ୍ଚନରେ କାନ୍ଦି ସାରିବା
ପରେ; ତମସ= ଅନ୍ଧକାର; ତେଜଃ= ଆଲୋକ; ସରସ=
ହ୍ରଦ;



ଜଳ ଯହିଁ ସମମାତ୍ରା ଶୁଦ୍ଧିଭୂତ୍ ପାନଯୋଗ୍ୟ

ଉଦିତ କରି ହିମଭ୍ରେ ଅନ୍ତରେ ଶାନ୍ତ ଭାବ ।

ରଜତଧବଳ ବର୍ଣ୍ଣେ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ରଶ୍ମିଧାରା

ନିୟତ ବିତତ ସେ ଭୂ ସକ୍ଷିଙ୍କ ପ୍ରସାଦେ ॥ 11

(ଛନ୍ଦ: ମାଳିନୀ)

ସମ= ଉତ୍ତମ, fair; ଶୁଦ୍ଧିଭୂତ୍= ବିଶୁଦ୍ଧ, ପବିତ୍ର; ହିମଭ୍ରେ=
ଶୀତଳତା; ବିତତ= ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ; ଭୂ= ଭୂମି, ଅଞ୍ଚଳ;

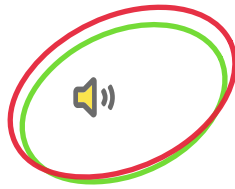
(ଛନ୍ଦ: ମାଳିନୀ)

ଜଳଧରୁ ପରିମୁକ୍ତ ପ୍ରୋକ୍ଷିତ ପ୍ରାଣନୀରେ
 ଧରଣି ଉପକୃତାୟା ସୂର୍ଯ୍ୟତାପ ପ୍ରପାତେ ।
 ଯବସ୍ୟ ଫଳଦ ବଲ୍ଲୀ ହର୍ଷଣେ ମନ୍ଦ ବାତେ
 ସୁକବିର ମତି ମଗ୍ନା ଶାନ୍ତ ସେ ପ୍ରସ୍ଥ ପାଶେ ॥12
 (ଛନ୍ଦ: ମାଳିନୀ)

ପରିମୁକ୍ତ= ନିର୍ଗତ, **released**; ପ୍ରୋକ୍ଷିତ= ସିଞ୍ଚିତ;
 ଯବସ୍ୟ ଫଳଦ ବଲ୍ଲୀ= ତୃଣ ତରୁ ଲତା; ପ୍ରସ୍ଥ= ବ୍ୟାପ୍ତ
 କ୍ଷେତ୍ର, **expanse**;

ପ୍ରଚଳିତ ଯହିଁ ତର୍ଜା ଲକ୍ଷ୍ୟ ମଙ୍ଗଳକାରୀ
 ନିୟମିତ ମୁଖଭାଷା ଉଦ୍ର ବୈକଳ୍ପହୀନା ।
 ନ ଥିବ କିଛି ବିତଣ୍ଡା ଜନ୍ମ ବାଣୀପ୍ରୟୋଗେ
 ରୁଚିକର ହିତକାମେ ସେ ସଭା ସକୃଷିଙ୍କ ॥ 13
 (ଛନ୍ଦ: ମାଳିନୀ)

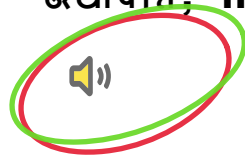
ନିୟମିତ= ଶୃଙ୍ଖଳିତ, ସୁସଂଯତ; ବୈକଳ୍ପ= ଅସ୍ପଷ୍ଟତା,
ambiguity; ହିତକାମ= ମଙ୍ଗଳର କାମନା;



ଯେ ସ୍ଥାନକାଳଘଟନାଚରିତବ୍ୟବସ୍ଥା
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରେ ରଚିତ ସକୃତିତୁଳିକାଗ୍ରେ ।
 ସେ ସର୍ବ ପୁଣ୍ୟବିଭବ ସ୍ଥିତ ସର୍ବକାଳେ
 ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସେ କବି ଗତା କି କଳା କି ସାରେ ॥14

(ଛନ୍ଦ: ବସନ୍ତତିଳକା)

ବ୍ୟବସ୍ଥା = ରୀତିନୀତି, ସ୍ଥିତି, ଅବସ୍ଥା; ତୁଳିକା = କଳ୍ପନା;
 ସାର = ଉପାଦାନ, ingredient;



ଜୟ ପ୍ରୟୋକ୍ତା ସୁବିଶାଳ ହାର୍ଦ୍ଦବାନ୍
 ସଭିଙ୍କ ଆତ୍ମୀୟ ଦୟାର୍ତ୍ତ ଭାବୁକେ ।
 ସୁକାବ୍ୟକର୍ତ୍ତା ବଚନେ ସୁପୁଷ୍ପବାନ୍
 ନମଃ ସଦା ସକୃତି ପୁଣ୍ୟକର୍ଣ୍ଣକେ ॥ 15

(ଛନ୍ଦ: ବଂଶସ୍ଥ)

ପ୍ରୟୋକ୍ତା = କବି; ହାର୍ଦ୍ଦ = ହୃଦୟ; କର୍ଣ୍ଣକା = କଳ୍ପନା;

ଜୟ ପ୍ରଭାମଣ୍ଡଳଦୀପ୍ତକେଶଭୁ
 ନମୋଽସ୍ତୁ ତେ ଶର୍ମକରୀଙ୍କ ଦେହଭୁ ।
 ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱସ୍ଥ ସୁଶବ୍ଦଦୀପିତା
 ନମୋଽସ୍ତୁ ସମ୍ପାଦ୍ୟ ସମଗ୍ର ଭାବଭୂତ୍ ॥ 16

(ଛନ୍ଦ: ବଂଶସ୍ଥ)

ପ୍ରଭାମଣ୍ଡଳଦୀପ୍ତକେଶଭୁ= ଆଭାମଣ୍ଡଳ ଥିବା ଦୀପ୍ତ
ମଞ୍ଚକ ଯାହାର; ଶର୍ମକରୀଙ୍କ ଦେହଭୁ= ସରସ୍ବତୀଙ୍କ ପୁତ୍ର;
ଦୀପିତା= ଉଜ୍ଜ୍ବଳକାରୀ (ଦୀପିତୃରୁ); ଭାବଭୃତ୍= ଭାବର
ଅଧିକାରୀ, ପୋଷଣକାରୀ;

— ସମାପ୍ତ —

=====

ରଚୟିତା: ଲଲାଟେନ୍ଦୁ କବି

=====

=====

=====

=====

=====

ପ୍ରସ୍ତୁତ ଛନ୍ଦ

ପଦ: ୧

ଛନ୍ଦ: ମାଳିନୀ (15/4672) ସୂତ୍ର:

ନନମୟୟୟତେୟଂ ମାଳିନୀ ଭୋଗିଲୋକୈଃ

ଗଣ: ନନମୟୟ

ବର୍ଣ୍ଣ: III III SS•S ISS ISS

by: L Kabi 202601262126

ପଦ: ୨

ଛନ୍ଦ: ଭୁଜଙ୍ଗପ୍ରହାତମ୍ (12/586)

ସୂତ୍ର: XXXXXXXXXXXXX

ଗଣ: ଯଗଣ ଯଗଣ ଯଗଣ ଯଗଣ

ବର୍ଣ୍ଣ: ISS ISS ISS ISS

by: L Kabi 202601262126

ପଦ: ୩

ଛନ୍ଦ: ଡୋଟକ (12/1756)

ସୂତ୍ର: ଇହ ଡୋଟକମୟୁଧୈଃ ପ୍ରଥୁତମ୍

ଗଣ: ସଗଣ ସଗଣ ସଗଣ ସଗଣ

ବର୍ଣ୍ଣ: IIS IIS IIS IIS

by: L Kabi 202601262126

ପଦ: ୪-୯

ଛନ୍ଦ: ବସନ୍ତତିଳକା (14/2933)

ସୂତ୍ର: ଉକ୍ତା ବସନ୍ତତିଳକା ତତ୍ତ୍ୱଜା ଜଗୌ ଗଃ

ଗଣ: ତଗଣ ଭଗଣ ଜଗଣ ଜଗଣ ଗାଗା

ବର୍ଣ୍ଣ: SSI SII ISI ISI SS

by L. Kabi 302602030158

ପଦ: ୧୦

ଛନ୍ଦ: ପୃଥ୍ୱୀ , (17/ 38750) ସୂତ୍ର:

ଜୟୌ ଜୟନ୍ନାଃ ବସୁଗ୍ରହୟତିଷ୍ଠ ପୃଥ୍ୱୀ ଗୁରୁଃ

ଗଣ: ଜ ସ ଜ ସ ଯ + ଲଗା

ବର୍ଣ୍ଣ: ISI IIS IS••I IIS ISS IS

ପଦ: ୧୧-୧୩

ଛନ୍ଦ: ମାଳିନୀ

ପଦ: ୧୪

ଛନ୍ଦ: ବସନ୍ତତିଳକା

ପଦ: ୧୫-୧୬

ଛନ୍ଦ: ବଂଶସ୍ତ (12/1382)

ସୂତ୍ର: ଜଣେ ତୁ ବଂଶସ୍ଥମୁଦୀରିତଂ ଜଣେ ।

ଗଣ: ଜତଜର

ବର୍ଣ୍ଣ: ISI SSI ISI SIS

=====

=====

====LKabi 7978680712=====

=====

=====

=====

ସମୀକ୍ଷା: ସକୃତି

ଉପକ୍ରମ

କବିତା କେବଳ ଶବ୍ଦର ସମାବେଶ ନୁହେଁ, କିମ୍ବା ଭାବର ଅନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ମାତ୍ର ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ। ଯେତେବେଳେ ଅନୁଭୂତି, ଭାଷା, କଳ୍ପନା, ସହୃଦୟତା ଓ ଶିଳ୍ପସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏକତ୍ର ସମନ୍ୱିତ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ପ୍ରକୃତ କାବ୍ୟର ଜନ୍ମ ହୁଏ। ସେହିପରି, ଯିଏ ଏହି ସମନ୍ୱୟକୁ ସାଧନ କରି ନିଜ କାବ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ମାନବସହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରନ୍ତି, ସେହି ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥରେ ସକୃତି।

ଏହି କାବ୍ୟର ଶୀର୍ଷକ—"ସକୃତି"—ପ୍ରଥମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସରଳ ଲାଗିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଅର୍ଥବ୍ୟାପ୍ତି ବହୁ ଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସାରିତ। ଏଠାରେ କବି କେବଳ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ କବିଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା କରିନାହାନ୍ତି; ବରଂ ସକୃତିଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ, ତାଙ୍କ କାବ୍ୟର ପ୍ରଭାବ, ସମାଜରେ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ, କାବ୍ୟର ଗୁଣ, ସହୃଦୟ ପାଠକଙ୍କ ଭୂମିକା ଏବଂ ଶେଷରେ ସକୃତିଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି—ଏହି ସମସ୍ତ ବିଷୟକୁ ସୁସଂବନ୍ଧ ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି।

କାବ୍ୟର ଗଠନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଏହା ଆକର୍ଷକ ଚିନ୍ତାର ସଂଗ୍ରହ ନୁହେଁ। ଏହାର ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ବିନ୍ୟାସ ଅଛି। ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ପଦଗୁଡ଼ିକରେ ସକୃତିଙ୍କ କାବ୍ୟର ଭାବପ୍ରଭାବ ଓ ସହୃଦୟତାର ଆଲୋଚନା ହୋଇଛି। ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଂଶରେ ସକାବ୍ୟର

ଲକ୍ଷଣ, ପାଠକର ଯୋଗ୍ୟତା, ଭାଷା, ଅର୍ଥ, ଶ୍ଳେଷ, ରସ ଓ କାବ୍ୟଶିଳ୍ପର ବିଭିନ୍ନ ପକ୍ଷ ବିଚାର କରାଯାଇଛି। ତା'ପରେ କବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ବ୍ୟକ୍ତିରୁ ସମାଜ ଓ ପ୍ରକୃତି ଆଡ଼କୁ ପ୍ରସାରିତ ହୁଏ। ଶେଷରେ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟ ଏକ ସ୍ତୋତ୍ରଧର୍ମୀ ଆବେଗରେ ପରିଣତ ହୋଇ ସକୁବିଙ୍କ ବନ୍ଦନାରେ ସମାପ୍ତ ହୁଏ। ଏହି କ୍ରମବିକାଶ କାବ୍ୟକୁ ଏକ ସୁନ୍ଦର ଐକ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛି।

ଏହି କାବ୍ୟର ଆଉ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଉଛି—ବିଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦର ସୁଚିତ୍ରିତ ପ୍ରୟୋଗ। ଏଠାରେ ଛନ୍ଦ କେବଳ ଅଳଙ୍କାର ନୁହେଁ; ଭାବର ଗତି ଓ ପ୍ରକୃତି ଅନୁଯାୟୀ ତାହାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଯାଏ। ତେଣୁ ଛନ୍ଦବୈଚିତ୍ର୍ୟ କାବ୍ୟର ଅନୁଭୂତିକୁ ମଧ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧ କରିଛି।

ଭାଷା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି କାବ୍ୟରେ ତତ୍ସମପ୍ରଧାନ ଶବ୍ଦାବଳୀର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଅଛି। କିନ୍ତୁ ଏହା କେବଳ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପାଇଁ ନୁହେଁ। ବିଷୟର ଗାନ୍ଧୀୟ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପରିବେଶ ସହ ସେହି ଭାଷାର ସ୍ବାଭାବିକ ସଙ୍ଗତି ରହିଛି। ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଶବ୍ଦଚୟନରେ ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟର ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭୂତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭାଷା ସର୍ବତ୍ର ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟର ସ୍ବାଭାବିକ ପ୍ରବାହକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିଛି।

କାବ୍ୟଟିର ଏକ ବିଶେଷ ଗୁଣ ହେଉଛି ଯେ ଏହା କେବଳ କବିଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା କରେ ନାହିଁ; ପାଠକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା କରେ। ସହୃଦୟ ଓ ଅସହୃଦୟ, ରସିକ ଓ ନିରସ, ସୁବୁଦ୍ଧି ଓ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଏହି ବିପରୀତ ମନୋଭାବଗୁଡ଼ିକର ଆଲୋଚନା ମାଧ୍ୟମରେ କବି ପରୋକ୍ଷରେ କହିଛନ୍ତି ଯେ

ଉତ୍ତମ କାବ୍ୟର ଆସ୍ବାଦନ ପାଇଁ ଉତ୍ତମ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ।

ସମଗ୍ର କାବ୍ୟରେ ଶାନ୍ତରସର ଏକ ଅନ୍ତଃସଲିଳା ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବା ବେଳେ ପ୍ରସଙ୍ଗାନୁସାରେ କରୁଣ, ଶୃଙ୍ଗାର, ଅଭୁତ ଓ ହାସ୍ୟର ଲଘୁ ସ୍ପର୍ଶ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। କିନ୍ତୁ କୌଣସି ରସ ସ୍ବାଧୀନ ଭାବରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରେନାହିଁ; ସବୁ ମିଶି ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ— ସକୁବିଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା—ସାଧନ କରିଛି।

ଏହି କାବ୍ୟକୁ କେବଳ ପ୍ରଶସ୍ତିକାବ୍ୟ କହିଲେ ତାହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚୟ ହୁଏ ନାହିଁ। ଏହାରେ କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ, ସହୃଦୟତତ୍ତ୍ୱ, ନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ—ଏହି ଚାରିଟି ଧାରା ପରସ୍ପର ସମନ୍ୱିତ ହୋଇଛି। ଏହି କାରଣରୁ "ସକୁବି" କେବଳ ଜଣେ କବିଙ୍କ ସ୍ମୃତି ନୁହେଁ; ବରଂ ସକ୍ତାବ୍ୟ ଓ ସକୁବିତ୍ୱର ସ୍ବରୂପ ବିଷୟରେ ଏକ କାବ୍ୟମୟ ଚିନ୍ତନ।

ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ "ସକୁବି" ପାଠ କରିବାବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦକୁ ପୃଥକ୍ ଭାବରେ ଆସ୍ବାଦନ କରିବା ସହିତ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଐକ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ। ସେତେବେଳେ ଏହାର ପ୍ରକୃତ ରସ ଓ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇପାରିବ।

ଶ୍ରବଣ କରି ଅକ୍ଳାତ୍ ସକ୍ବିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତା
 ସରସମଧୁର ଶବ୍ଦେ ସୁରତା ମର୍ମଗାଥା ।
 ଅଛି କି ବିରହତପ୍ତା ଯୋଷିତା ଦୂରସଂକ୍ଷା
 ରହିବ ନ କରି ବର୍ଷା ନେତ୍ରୁ ଯେ ଅଶ୍ରୁ ଧାରା ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

ସକ୍ବିଙ୍କ ରଚିତ ସରସ, ମଧୁର ଶବ୍ଦରେ ନିବନ୍ଧ
 ସହାନୁଭୂତିପୂର୍ଣ୍ଣ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ କାହାଣୀ ଯଦି ହଠାତ୍
 ପ୍ରିୟଜନଠାରୁ ଦୂରରେ ରହୁଥିବା ବିରହଦଗ୍ଧା ନାରୀର
 କର୍ଣ୍ଣରେ ପଡ଼େ, ତେବେ ସେ କି ନେତ୍ରରୁ ଅଶ୍ରୁଧାରା ବର୍ଷଣ
 ନ କରି ରହିପାରିବ?

ଭାବାର୍ଥ

ଉପକ୍ରମରେ କବି ସକ୍ବିଙ୍କ ସ୍ବରୂପ ବିଷୟରେ ସାମଗ୍ରିକ
 ଚିନ୍ତନର ଭୂମିକା ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି। ଏହି ପ୍ରଥମ ପଦରେ ସେ
 ସିଧାସଳଖ କୌଣସି ସଂଜ୍ଞା ଦେଇନାହାନ୍ତି; ବରଂ ସକ୍ବିଙ୍କ
 କାବ୍ୟର ପ୍ରଭାବ ଦ୍ବାରା ସକ୍ବିଙ୍କ ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି।
 ଏଠାରେ କବିଙ୍କ ମତରେ ଉତ୍ତମ କାବ୍ୟର ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ
 ହେଉଛି—ତାହା ସହୃଦୟ ହୃଦୟକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ
 କରିପାରେ। କବିତାର ସଫଳତା ଅଳଙ୍କାରର ଜଟିଳତାରେ
 ନୁହେଁ, ହୃଦୟର ସ୍ବୟନ୍ତ ଜଗାଇବାର କ୍ଷମତାରେ ନିହିତ।

ପ୍ରସଙ୍ଗର ଔଚିତ୍ୟ

କବି ଉଦାହରଣ ସ୍ବରୂପ ବିରହତପ୍ତା ଦୂରସଂକ୍ଷା ଯୋଷିତାଙ୍କୁ
 ବାଛିଛନ୍ତି। ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯଥାର୍ଥ ଚୟନ।

ଭାରତୀୟ କାବ୍ୟପରମ୍ପରାରେ ବିରହିଣୀ ନାୟିକା
 ମାନବୀୟ ଭାବନାର ସର୍ବାଧିକ ସମ୍ପ୍ରେଦନଶୀଳ
 ପ୍ରତୀକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ। ତାଙ୍କ ମନରେ ସୁଖ-
 ଦୁଃଖର ଅନୁଭୂତି ତୀବ୍ରତମ ଅବସ୍ଥାରେ ରହେ। ସେହିପରି

ସମୟରେ ସହାନୁଭୂତିପୂର୍ଣ୍ଣ କାବ୍ୟ ଶୁଣିଲେ ଅଶ୍ରୁସିନ୍ଧୁ
ହେବା ସ୍ବାଭାବିକ।

କିନ୍ତୁ ଏହି ବିରହିଣୀ କେବଳ ଜଣେ ନାରୀ ନୁହେଁ; ସେ
ସମସ୍ତ ସହୃଦୟ ପାଠକଙ୍କର ପ୍ରତୀକ। ଯାହାଙ୍କ ଅନ୍ତରରେ
ଅନୁଭୂତିର କ୍ଷମତା ଅଛି, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଏହି
ବିରହିଣୀର ସ୍ଥାନରେ ନିଜକୁ କବ୍ଧନା କରିପାରନ୍ତି।

ରସ

ଏହି ପଦର ପ୍ରଧାନ ରସ କରୁଣ। କିନ୍ତୁ ଏହାର ମୂଳରେ ଅଛି
ବିପ୍ରଲମ୍ବ-ଶୃଙ୍ଗାର। ବିରହର ବେଦନା କରୁଣରସକୁ
ପୋଷଣ କରିଛି।

ଏଠାରେ ଅଶ୍ରୁ ଦୁର୍ବଳତାର ପ୍ରତୀକ ନୁହେଁ; ଏହା
ସହୃଦୟତାର ସ୍ବାଭାବିକ ପ୍ରକାଶ।

ଧ୍ବନି

ଏହି ପଦର ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ଭାବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର।

କବି କହୁନାହାନ୍ତି—"ସକୃତିଙ୍କ କାବ୍ୟ ହୃଦୟସ୍ବର୍ଗୀ।"

ସେ କେବଳ ଜଣେ ବିରହିଣୀର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଦେଖାଇଛନ୍ତି।
ପାଠକ ସ୍ବୟଂ ନିଷ୍କର୍ଷରେ ପହଞ୍ଚନ୍ତି ଯେ ଏପରି କାବ୍ୟ
ନିଶ୍ଚୟ ହୃଦୟର ଗଭୀରକୁ ସ୍ବର୍ଗ କରୁଛି। ଏହାହିଁ
ଧ୍ବନିକାବ୍ୟର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ।

ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏହି ପଦରେ ବୈଦର୍ଭୀ ରୀତିର ପ୍ରଭାବ ଦେଖାଯାଏ। ଭାଷା
କୋମଳ, ପ୍ରବାହମୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ।

ଗୁଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷତଃ—

ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ

ପ୍ରସାଦ

ଉଭୟର ସୁନ୍ଦର ସମନ୍ବୟ ଘଟିଛି।

ଅଳଙ୍କାର

ଏହି ପଦରେ କେତେକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଅଳଙ୍କାର ଦେଖାଯାଏ—

(୧) ପ୍ରଶ୍ନାଳଙ୍କାର — "ଅଛି କି... ରହିବ ନ...?"

ପ୍ରଶ୍ନରୂପରେ ଉକ୍ତି ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତର ସ୍ୱୟଂ ସ୍ପଷ୍ଟ।

(୨) ଅତିଶୟୋକ୍ତିର ଲଘୁ ସ୍ୱର୍ଣ — "ଅଶ୍ୱଧାରାର ବର୍ଷା"

ଭାବକୁ ତୀବ୍ର କରିଛି।

(୩) ଚିତ୍ରାତ୍ମକତା — ବିରହିଣୀର ଅଶ୍ରୁବର୍ଷା ପାଠକଙ୍କ

ମନରେ ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦୃଶ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରେ।

ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ଏହି ପଦ ମାଳିନୀ ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ। ଏହି ଛନ୍ଦର ପ୍ରବାହ

ଧୀର, ଲଳିତ ଓ ଗନ୍ଧୀର। ତେଣୁ କୋମଳ ଅନୁଭୂତି,

ଭାବସଞ୍ଚାର ଓ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ଏହା ଉପଯୁକ୍ତ

ବୋଲି ଅନୁଭବ ହୁଏ। ଏଠାରେ ବିରହିଣୀର ମନୋଦଶା

ସହ ଛନ୍ଦର ଗତିର ଭଲ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ।

ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ସଫଳତା ହେଉଛି—ଏହା

ଲକ୍ଷଣ କହି ନୁହେଁ, ଲକ୍ଷଣର ଫଳ ଦେଖାଇ କାବ୍ୟର

ଆରମ୍ଭ କରିଛି।

ସକୁବିଙ୍କ ପରିଚୟ "ସେ କ'ଣ ଲେଖନ୍ତି" ଦ୍ୱାରା ନୁହେଁ,

"ତାଙ୍କ କବିତା ପାଠକଙ୍କ ଉପରେ କ'ଣ ପ୍ରଭାବ ପକାଏ"

ଦ୍ୱାରା ଦିଆଯାଇଛି। ଏହା କାବ୍ୟର ଆରମ୍ଭ ପାଇଁ ଏକ

ପରିଣତ କଳାକୌଶଳ।

ଆଉ ଏକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷଣୀୟ। କବି "ବିରହିଣୀ

କାନ୍ଦିଲା" ବୋଲି କହିନାହାନ୍ତି; ସେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଛନ୍ତି—"ସେ

କି କାନ୍ଦି ନ ରହିପାରିବ?" ଏହି ପ୍ରଶ୍ନରୂପ ପ୍ରୟୋଗ ଉକ୍ତିକୁ

ଅଧିକ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ କରିଛି। ପାଠକ ସ୍ବୟଂ ମନେ ଉଠଇବ
ଦିଅନ୍ତି—"ନା, ରହିପାରିବ ନାହିଁ।"

ଏହି କାରଣରୁ ପ୍ରଥମ ପଦଟି ସମଗ୍ର କାବ୍ୟର ଭାବଭୂମି
ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ ସଫଳ ହୋଇଛି। ଏହା ପାଠକଙ୍କୁ
ପ୍ରଥମେ ହୃଦୟର ଦ୍ବାରରେ ନେଇଯାଏ; ତା'ପରେ
ପରବର୍ତ୍ତୀ ପଦମାନରେ କବି କ୍ରମେ କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ବର ଗଭୀର
ଆଲୋଚନାରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି।

ପଦ-୦ ୨

ବିଶେଷେ ଥିଲେ ଦୁଃଖୀନୀ ଶୁକ୍ରଦେଶେ

ହିମ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଭାସେ ବିନିଦ୍ରା ଉଦାସେ ।

କଦାଚିତ୍ ସୁଧୀରା କଦାଚିତ୍ ଅଧୀରା

କ୍ଷଣେ ରୁଦ୍ଧବଜ୍ରା କ୍ଷଣେ ସିନ୍ଧୁନେତ୍ରା ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

ଯଦି ସେହି ବିରହିଣୀ ଦୁଃଖୀନୀ ବିଶେଷ ଭାବରେ କୌଣସି
ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ ଥାଏ, ଶୀତଳ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଭରା ରାତ୍ରିରେ
ନିଦ୍ରାହୀନ ଓ ଉଦାସ ଅବସ୍ଥାରେ ରହେ, ତେବେ ସେ
କେବେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧାରଣ କରେ, କେବେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ;
କେବେ କଥା କହିପାରେ ନାହିଁ, କେବେ ପୁଣି ତା'ର ନେତ୍ର
ଅଶ୍ରୁରେ ସିନ୍ଧୁ ହୋଇଯାଏ।

ଭାବାର୍ଥ

ପ୍ରଥମ ପଦରେ କବି କେବଳ ବିରହିଣୀର ଅଶ୍ରୁପାତର
କଥା କହିଥିଲେ। ଏହି ଦ୍ବିତୀୟ ପଦରେ ସେ ତାହାର
ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାର ଅଧିକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଛନ୍ତି।
ବିରହ କେବଳ ଲୁହ ନୁହେଁ; ଏହା ମନର ଅସ୍ଥିରତା। କେବେ
ଆଶା, କେବେ ନିରାଶା; କେବେ ସଂଯମ, କେବେ

ଆବେଗ—ଏହି ବିରୋଧୀ ଭାବଗୁଡ଼ିକର ଆସାଯିବା ହିଁ
ବିରହର ପ୍ରକୃତ ମନୋତତ୍ତ୍ୱ।

ଏହି ପଦ ମାଧ୍ୟମରେ କବି ଦେଖାଇଛନ୍ତି ଯେ ସକୃତିଙ୍କ
କାବ୍ୟ କେବଳ ବାହ୍ୟ ଘଟଣାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରେନାହିଁ; ଏହା
ମାନବମାନର ସୁସ୍ଥ ଚରଣକୁ ମଧ୍ୟ ଧରିପାରେ।

ଚିତ୍ରକଳ୍ପ

ଏହି ପଦରେ ତିନୋଟି ଚିତ୍ର ପରସ୍ପର ସହ ମିଶିଯାଇଛି—

ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନ (ଶୁଦ୍ଧଦେଶ) — ବାହ୍ୟ ନିଃସଙ୍ଗତା।

ହିମ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରାତ୍ରି — ପ୍ରକୃତିର ଶାନ୍ତ ଶୀତଳତା।

ବିନିଦ୍ର ଉଦାସ ବିରହିଣୀ — ଅନ୍ତରର ଅଶାନ୍ତି।

ପ୍ରକୃତି ଶାନ୍ତ, କିନ୍ତୁ ମନ ଅଶାନ୍ତ। ଏହି ବିରୋଧ କାବ୍ୟର
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ବଢ଼ାଇଛି।

ରସ

ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ରସ ବିପ୍ରଲମ୍ବ-ଶୃଙ୍ଗାର, ଯାହା
କରୁଣରସକୁ ପୋଷଣ କରୁଛି।

କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମ ପଦ ତୁଳନାରେ ଏଠାରେ ଭାବର ତୀବ୍ରତା
ଅଧିକ। କାରଣ ଏଠାରେ ବିରହର ପରିବେଶ ଓ
ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ—ଉଭୟର ଚିତ୍ରଣ ହୋଇଛି।

ଧ୍ୱନି

କବି ସିଧାସଳଖ କହିନାହାନ୍ତି ଯେ ବିରହ ମଣିଷକୁ ଅସ୍ଥିର
କରେ। ବରଂ—

"କଦାଚିତ୍ ସୁଧୀରା"

"କଦାଚିତ୍ ଅଧୀରା"

ଏହି ଦୁଇ ପଦ ଦ୍ୱାରା ସେ ସମଗ୍ର ମନୋବିଜ୍ଞାନକୁ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ
କରିଛନ୍ତି।

ଏହାପରି—

"କ୍ଷଣେ ରୁଦ୍ଧବନ୍ତ୍ରା"

"କ୍ଷଣେ ସିନ୍ଧୁନେତ୍ରା"

ଏହି ଦୁଇ ବିପରୀତ ଅବସ୍ଥା ମନର ଆବେଗିକ
ଦୋଳାତଳକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ବାଭାବିକ ଭାବେ ପ୍ରକାଶ କରିଛି।
ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏହି ପଦରେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଗୁଣ ସହ ପ୍ରସାଦଗୁଣର ସୁନ୍ଦର
ସମନ୍ୱୟ ଅଛି।

"କଦାଚିତ୍... କଦାଚିତ୍..."

"କ୍ଷଣେ... କ୍ଷଣେ..."

ଏହି ପୁନରାବୃତ୍ତି ପଦର ସଙ୍ଗୀତାତ୍ମକତା ବଢ଼ାଇଛି।
ଅଳଙ୍କାର

ଏହି ପଦରେ କେତେକ ସୁନ୍ଦର ଅଳଙ୍କାର ଦେଖାଯାଏ—

୧. ବିରୋଧାଭାସର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ

ସୁଧୀରା — ଅଧୀରା

ରୁଦ୍ଧବନ୍ତ୍ରା — ସିନ୍ଧୁନେତ୍ରା

ଏହି ବିପରୀତ ଅବସ୍ଥାମାନେ ମନର ଦୋଳାୟମାନ
ସ୍ବାଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି।

୨. ଅନୁପ୍ରାସର ଲଘୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ

"କଦାଚିତ୍... କଦାଚିତ୍..."

"କ୍ଷଣେ... କ୍ଷଣେ..."

ଶବ୍ଦର ପୁନରାବୃତ୍ତି ଭାବର ଆବର୍ତ୍ତନକୁ ଶ୍ରବଣଗୋଚର
କରିଛି।

ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ଭୁଜଙ୍ଗପ୍ରୟାତ ଛନ୍ଦର ପ୍ରବାହ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଗ୍ରସରମାନ
ସର୍ପଗତିର କଥା ସ୍ମରଣ କରାଏ। ଏହି ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଗତି
ବିରହିଣୀର ଅନ୍ତରେ ଚାଲିଥିବା ନିରନ୍ତର ଭାବତରଙ୍ଗ ସହ

ସୁନ୍ଦର ସଙ୍ଗତି ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଏଠାରେ ଛନ୍ଦ ଭାବର
ସହଚର, କେବଳ ବାହ୍ୟ ଆବରଣ ନୁହେଁ ।

ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଉଛି—ବାହ୍ୟ
ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଅନ୍ତର୍ଗତକୁ ପ୍ରବେଶ ।

ପ୍ରଥମ ପଦରେ ଅଶ୍ରୁ ଥିଲା ଦୃଶ୍ୟମାନ ଫଳ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦରେ ସେହି ଅଶ୍ରୁର ମାନସିକ କାରଣ
ଉନ୍ମୋଚିତ ହୋଇଛି ।

ବିଶେଷତଃ "କଦାଚିତ୍ ସୁଧୀରା କଦାଚିତ୍ ଅଧୀରା" ପଞ୍ଜିତି
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜୀବନସତ୍ୟ । ଗଭୀର ବିରହରେ ମନ କେବେ
ନିଜକୁ ସାମ୍ଭାଳେ, କେବେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼େ । ଏହି ସୁନ୍ଦର
ମନୋବୈଜ୍ଞାନିକ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପଦଟିକୁ କେବଳ
ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ନ ରଖି ଅନୁଭବସମୃଦ୍ଧ କରିଛି ।

ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦ ମିଶି ଏକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବଚିତ୍ର
ଗଢ଼ିଉଠିଛି—ପ୍ରଥମେ ସକୃତିଙ୍କ କାବ୍ୟର ପ୍ରଭାବ, ପରେ
ସେହି ପ୍ରଭାବ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା ସହୃଦୟ ହୃଦୟର ସୁନ୍ଦର
ମନୋଦର୍ଶନ । ଏହି କ୍ରମବିକାଶ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟର ଆରମ୍ଭକୁ
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁସଂଗଠିତ କରିଛି ।

ପଦ-୦୩

ଯହିଁ ଦୁଃଖ କି ଦୁଃଖମନୁଷ୍ୟ ମିଳେ

ତହିଁ ସେ ଛିତ ନାହିଁ ବିଭେଦ ତିଳେ ।

ପ୍ରତି ସକୃତି ସଜନ ସପ୍ତ ଭବେ

କିଛି ସଜନ ସକୃତି ମଧ୍ୟୁ ଥିବେ ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

ଯେଉଁଠାରେ ଦୁଃଖ କିମ୍ବା ଦୁଃଖୀ ମଣିଷ ମିଳନ୍ତି, ସେଠାରେ ସକୁବି ସାମାନ୍ୟତମ ଭେଦ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ସକୁବି ନିଶ୍ଚୟ ସଜନ ହୋଇଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ସଜନ ସକୁବି ହୋଇନଥାନ୍ତି।

ଭାବାର୍ଥ

ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ପଦରେ କବି ସକୁବିଙ୍କ କାବ୍ୟର ପ୍ରଭାବ ଦେଖାଇଥିଲେ। ଏହି ପଦରେ ସେ ସକୁବିଙ୍କ ଚରିତ୍ର ବିଷୟରେ କହୁଛନ୍ତି।

ସକୁବିଙ୍କ ପାଖରେ ଦୁଃଖର କୌଣସି ଜାତି, ଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣ, ଦେଶ କିମ୍ବା ପରିଚୟ ନାହିଁ। ସେ କେବଳ ଦୁଃଖକୁ ଦେଖନ୍ତି ଏବଂ ଦୁଃଖୀଙ୍କ ପ୍ରତି ହୃଦୟ ପ୍ରସାରିତ କରନ୍ତି।

ତା'ପରେ କବି ଏକ ଗଭୀର ନୈତିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି—

ସଜନତା ସକୁବିର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଶର୍ତ୍ତ; କିନ୍ତୁ ସଜନତା ମାତ୍ରରେ ସକୁବି ଆସେ ନାହିଁ।

ଏହା ଏହି ପଦର କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଭାବ।

ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁରୁତ୍ୱ

ଏହି ପଦଟି ସମଗ୍ର କାବ୍ୟର ପ୍ରଥମ ସ୍ପଷ୍ଟ କାବ୍ୟତାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ।

କବି ଏଠାରେ କବିତାରୁ କବିଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ଆସିଛନ୍ତି। ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତମ କାବ୍ୟର ମୂଳରେ ଉତ୍ତମ ମଣିଷ ଥିବା ଦରକାର।

ଏହା ଭାରତୀୟ କାବ୍ୟଚିନ୍ତାର ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଆଦର୍ଶ ସହ ସଙ୍ଗତି ରଖେ—କବିଙ୍କ ଅନ୍ତଃକରଣର ପବିତ୍ରତା ତାଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ।

ରସ

ଏହି ପଦରେ ପୂର୍ବପଦମାନଙ୍କ ପରି କରୁଣରସର ଚିତ୍ରଣ ନାହିଁ। ଏଠାରେ ଶାନ୍ତରସର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ। ସହାନୁଭୂତି, ସମଦୃଷ୍ଟି ଓ ସଜ୍ଜନତାର ଭାବ ଏହି ରସକୁ ପୋଷଣ କରିଛି।

ଧ୍ବନି

"ଯହିଁ ଦୁଃଖ କି ଦୁଃଖମନୁଷ୍ୟ ମିଳେ"—ଏହି ପଞ୍ଚ୍ତିରେ "ଦୁଃଖ" ଓ "ଦୁଃଖୀ" ଉଭୟର ଉଲ୍ଲେଖ ଅତ୍ୟନ୍ତ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ।

କବି କେବଳ ଦୁଃଖର ଧାରଣାକୁ ନୁହେଁ, ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରୁଥିବା ଜୀବନ୍ତ ମଣିଷଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସମାନ ଗୁରୁତ୍ବ ଦେଇଛନ୍ତି। ଶେଷ ଦୁଇ ପଞ୍ଚ୍ତିରେ ଯେଉଁ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି, ସେଥିରେ ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସୂତ୍ରର ଶକ୍ତି ଅଛି—

ସକୁବି $\Rightarrow$ ସଜ୍ଜନ

ସଜ୍ଜନ $\nRightarrow$ ସକୁବି

ଏହି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉପସ୍ଥାପନ ପଦଟିକୁ ସ୍ମରଣୀୟ କରିଛି।

ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏଠାରେ ପ୍ରସାଦଗୁଣ ବିଶେଷ ଭାବେ ପ୍ରକାଶିତ। ଭାଷା ସରଳ, ଯୁକ୍ତି ସ୍ପଷ୍ଟ, ଭାବ ନିର୍ଦ୍ଦମ୍ବ।

ସେହି ସହିତ ଓଜଗୁଣର ମଧ୍ୟ ହାଲୁକା ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଅଛି, କାରଣ କବି ଏଠାରେ ଏକ ନିଶ୍ଚିତ ମତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରୁଛନ୍ତି।

ଅଳଙ୍କାର

୧. ବ୍ୟତିରେକଧର୍ମୀ ଭାବ

ଶେଷ ଦୁଇ ପଞ୍ଚ୍ତିରେ ସକୁବି ଓ ସଜ୍ଜନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାବେ ଦେଖାଯାଇଛି।

୨. ସୂତ୍ରାତ୍ମକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି

ଶେଷ ପଞ୍ଜିଟି ଏକ ନୀତିବାକ୍ୟ ପରି ମନରେ ରହିଯାଏ।
ଏହା କାବ୍ୟର ସ୍ମରଣୀୟତା ବଢ଼ାଇଛି।

ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ତୋଟକ ଛନ୍ଦର ନିୟମିତ ଓ ସମବେଗୀ ଗତି ଏହି ପଦର
ନୀତିମୂଳକ ଉଚ୍ଚକୁ ସ୍ଥିରତା ଦେଇଛି। ଏଠାରେ ଆବେଗ
ଅପେକ୍ଷା ଚିନ୍ତାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥିବାରୁ ଛନ୍ଦର ସଂଯତ ଗତି
ବିଷୟ ସହ ସୁସଙ୍ଗତ।

ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦରେ କବିଙ୍କ ଦୁଇଟି ଗୁଣ ବିଶେଷ ଭାବେ
ଲକ୍ଷଣୀୟ।

ପ୍ରଥମତଃ, ସେ ସକୁବିଙ୍କୁ କେବଳ ଶବ୍ଦଶିଳ୍ପୀ ଭାବେ ନୁହେଁ,
ମାନବିକ ସତ୍ତା ଭାବେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି। ସକୁବିଙ୍କ ପ୍ରଥମ
ଧର୍ମ ହେଉଛି ସହାନୁଭୂତି।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ଶେଷ ଦୁଇ ପଞ୍ଜିରେ କବି ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ
ଏକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭେଦ ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି। ସାଧାରଣତଃ ଲୋକେ
"ସଞ୍ଜନ" ଓ "ସକୁବି"କୁ ପ୍ରାୟ ସମାର୍ଥକ ଭାବେ
ଧରିନେଇପାରନ୍ତି। କିନ୍ତୁ କବି ସେହି ଭ୍ରାନ୍ତିକୁ ସଂଶୋଧନ
କରି କହୁଛନ୍ତି—ସଞ୍ଜନତା ସକୁବିତ୍ୱର ଆଧାର, କିନ୍ତୁ ସେହି
ଆଧାର ଉପରେ କାବ୍ୟପ୍ରତିଭା, ରସବୋଧ ଓ
ସୃଜନଶକ୍ତିର ସଂଯୋଗ ଘଟିଲେ ହିଁ ସକୁବିର ଜନ୍ମ ହୁଏ।

ଏହି ତୃତୀୟ ପଦରୁ କାବ୍ୟ ଭାବବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ
କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱର ଆଲୋଚନାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉଛି। ଏହା
ସମଗ୍ର କାବ୍ୟର ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ସୁନ୍ଦର
ପରିବର୍ତ୍ତନ।

ପଦ-୦୪

ଯେ ଥାନ୍ତି ସକୃତିର ସୁନ୍ଦର ରସାଳ ପଦ୍ୟ
କର୍ଣ୍ଣେ ପ୍ରବେଶୁ ପଛକେ ଅନପେକ୍ଷା ଚିତ୍ତେ ।
ସେ ଫୁଲ ମଲ୍ଲିକାବନରେ ନ ଲଭନ୍ତି ଗନ୍ଧ
ନାସା ରଖନ୍ତି ହତଚେତନ ଢାଙ୍କି ହାତେ ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ସକୃତିଙ୍କ ସୁନ୍ଦର ଓ ରସପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ୟ
କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ପରେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ବିକାର ରହେ,
ସେମାନେ ଯେପରି ଫୁଟିଥିବା ମଲ୍ଲିକାବନରେ ଯାଇ ମଧ୍ୟ
ନିଜ ନାକକୁ ହାତରେ ଢାଙ୍କି ରଖି ତାହାର ସୁଗନ୍ଧ
ପାଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ।

ଭାବାର୍ଥ

ପୂର୍ବ ପଦରେ କବି ସହୃଦୟ ସକୃତିଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ବର୍ଣ୍ଣନା
କରିଥିଲେ। ଏହି ପଦରେ ସେ ବିପରୀତ ପକ୍ଷକୁ
ଦେଖାଉଛନ୍ତି—ରସଗ୍ରହଣରେ ଅସମର୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି।

କବିଙ୍କ ମତରେ ଦୋଷ କାବ୍ୟରେ ନୁହେଁ; ଦୋଷ ଶ୍ରୋତାର
ଗ୍ରହଣକ୍ଷମତାରେ। ଉତ୍ତମ କାବ୍ୟ ସାମ୍ନାରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ
ଯାହାର ହୃଦୟରେ କୌଣସି ସ୍ପନ୍ଦନ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ, ସେ ସେହି
ବ୍ୟକ୍ତି ପରି ଯିଏ ନିଜେ ସୁଗନ୍ଧ ଗ୍ରହଣର ପଥ ବନ୍ଦ କରି
ମଲ୍ଲିକାର ସୁବାସରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଏ।

ଉପମାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ

ଏହି ପଦର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ହେଉଛି ମଲ୍ଲିକାବନର ଉପମା।
ଫୁଟିଥିବା ମଲ୍ଲିକାର ସୁଗନ୍ଧ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବେ ସମସ୍ତ
ଦିଗକୁ ବ୍ୟାପିଯାଏ। କିନ୍ତୁ କେହି ଯଦି ନିଜେ ନାସାକୁ ଢାଙ୍କି
ରଖେ, ତେବେ ସୁଗନ୍ଧର ଅଭାବ ନୁହେଁ, ତାହାର ନିଜସ୍ୱ
ଅକ୍ଷମତା ହିଁ କାରଣ।

ଏହିପରି, ସକୃତିଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ଯଦି ରସ ଥାଏ, ତେବେ ତାହାକୁ ଅନୁଭବ କରିପାରିବାରେ ବିଫଳତା ପାଠକଙ୍କ ହୃଦୟର ସମସ୍ୟା, କାବ୍ୟର ନୁହେଁ।

ରସ

ଏହି ପଦରେ ହାସ୍ୟରସର ହାଲୁକା ସ୍ପର୍ଶ ଅଛି। "ନାସା ରଖନ୍ତି ହାତେ ଢାଙ୍କି" ଚିତ୍ରଟି ମୃଦୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି କରେ। କିନ୍ତୁ ଏହି ହାସ୍ୟ କାହାକୁ ଉପହାସ କରିବା ପାଇଁ ନୁହେଁ; ଏହା ରସବୋଧହୀନତାର ଅନୁକୃତିତାକୁ ଉନ୍ନୋତନ କରେ।

ଧ୍ବନି

ଏହି ପଦର ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗଭୀର। କବି କହୁନାହାନ୍ତି—"ଅଜ୍ଞ ଲୋକ କାବ୍ୟ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ" ସେ ଏକ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଇଛନ୍ତି। ପାଠକ ସ୍ବୟଂ ବୁଝିଯାଆନ୍ତି ଯେ ରସଗ୍ରହଣ ପାଇଁ ବାହ୍ୟ ଉପକରଣ ନୁହେଁ, ଅନ୍ତରର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଆବଶ୍ୟକ।

ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏହି ପଦରେ ପ୍ରସାଦଗୁଣ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଗୁଣ ସହ ଓଜଗୁଣର ହାଲୁକା ସମନ୍ବୟ ଦେଖାଯାଏ।

ଭାଷା ସରଳ, କିନ୍ତୁ ଉପମା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ।

ଅଳଙ୍କାର

୧. ଉପମା ଅଳଙ୍କାର

ରସବୋଧହୀନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମଲ୍ଲିକାବନରେ ନାସା ଢାଙ୍କିଥିବା ଲୋକଙ୍କ ସହ ତୁଳନା କରାଯାଇଛି।

୨. ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ

ସମଗ୍ର ଚତୁର୍ଥ ପଦ ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ରୂପ ଧାରଣ କରିଛି।
ଏହା ଦ୍ଵାରା ଅମୂର୍ତ୍ତ ତତ୍ତ୍ଵକୁ ମୂର୍ତ୍ତ ଦୃଶ୍ୟରେ ପରିଣତ
କରାଯାଇଛି।

୩. ବ୍ୟଙ୍ଗଧ୍ଵନି

"ହତଚେତନ" ଶବ୍ଦଟି ତୀବ୍ର ନୁହେଁ, ବରଂ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବହନ
କରେ।

ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ବସନ୍ତତିଳକା ଛନ୍ଦର ଲଳିତ ଓ ସୁସଂଯତ ପ୍ରବାହ ଏହି
ଉପମାମୂଳକ ଶୈଳୀକୁ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ବହନ କରିଛି।
ଗନ୍ଧାର ଉପଦେଶ ନ ଦେଇ, ଏକ ମନୋହର ଚିତ୍ର
ମାଧ୍ୟମରେ ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ଏହି ଛନ୍ଦ ସହାୟକ
ହୋଇଛି।

ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ସଫଳତା ହେଉଛି ଏହାର
ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନିର୍ମାଣ।

କବି ସିଧାସଳଖ କୌଣସି ନିନ୍ଦା କରିନାହାନ୍ତି। ସେ ଏକ
ଏପରି ଚିତ୍ର ଗଢ଼ିଛନ୍ତି, ଯାହା ଏକାଥରେ ହାସ୍ୟ, ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ
ଶିକ୍ଷା—ତିନୋଟିକୁ ବହନ କରେ। ପାଠକଙ୍କ ମନରେ
ସ୍ଵତଃ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ—ଯଦି ମଲ୍ଲିକାର ସୁଗନ୍ଧ ନ ପାଉଛି,
ତେବେ ଦୋଷ ଫୁଲର ନା ନିଜର?

ଏହି ପଦରେ ଏକ ସୂକ୍ଷ୍ମ କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ଵ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ
ହୋଇଛି—ରସ କେବଳ କବିଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ନୁହେଁ; ତାହାର
ପୂର୍ଣ୍ଣତା ସହୃଦୟ ପାଠକଙ୍କ ଗ୍ରହଣରେ। ସହୃଦୟତା ବିନା
ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାବ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନିଷ୍ଫଳ ପ୍ରତୀତ ହୋଇପାରେ। ଏହି
ଭାବକୁ କବି ଏକ ସରଳ କିନ୍ତୁ ସ୍ମରଣୀୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ

ପ୍ରକାଶ କରିଥିବାରୁ ଏହି ପଦଟି ସମଗ୍ର କାବ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ
ସଫଳ ଉପଦେଶମୂଳକ ପଦ ହୋଇଉଠିଛି।

ପଦ-୦୪

ମୋ ବାଣୀ! ଦୁଃଖ କରନାହିଁ ନିରାଦରେ ଗୋ
ମାହର୍ଯ୍ୟମଗ୍ନ ବହୁଧା ଖଳ ବିଶ୍ୱ ମଧ୍ୟେ ।
କାବ୍ୟପ୍ରସ୍ତୁତ ସୁଜନଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ସୃଷ୍ଟି
ତାହାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଭରି ପାରିବୁ ତୋ ସୁଗନ୍ଧେ ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

ହେ ମୋର ବାଣୀ! ଏହି ଜଗତରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର
ଈର୍ଷାପରାୟଣ ଖଳଲୋକ ତୁମକୁ ନିରାଦର କଲେ ଦୁଃଖ
କରନାହିଁ। କାବ୍ୟରୂପୀ ପୁଷ୍ପ ତ ସୁଜନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି।
ତୁମେ ସେମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତକୁ ନିଜ ସୁଗନ୍ଧରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ
କରିପାରିବ।

ଭାବାର୍ଥ

ଚତୁର୍ଥ ପଦରେ କବି ରସଗ୍ରହଣରେ ଅସମର୍ଥ ଲୋକଙ୍କୁ
ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିଥିଲେ। ଏହି ପଦରେ ସେ ନିଜ ବାଣୀକୁ
ସମ୍ବୋଧନ କରି ସାହୁକାର ଦେଉଛନ୍ତି।

ଏହା କେବଳ କବିଙ୍କ ଆତ୍ମସମ୍ବୋଧନ ନୁହେଁ; ଏହା
ପ୍ରତ୍ୟେକ ସତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟସାଧକଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଚିରନ୍ତନ
ଆଶ୍ୱାସ।

ଉତ୍ତମ କାବ୍ୟର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା ଲାଭ କରିବା
ନୁହେଁ; ବରଂ ସହୃଦୟ ସୁଜନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବା।
ଭାବର ବିକାଶ

ଚତୁର୍ଥ ପଦରେ ଥିଲା ରସହୀନଙ୍କ ଚିତ୍ର।

ପଞ୍ଚମ ପଦରେ କବି ସେହି ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ଆଉ ଏକ ପଦକ୍ଷେପ ଆଗକୁ ନେଇ କହୁଛନ୍ତି—ଯେଉଁମାନେ ଇର୍ଷାରେ ଅନ୍ଧ, ସେମାନଙ୍କ ନିରାଦରରେ ବିଚଳିତ ହେବାର କାରଣ ନାହିଁ। ଏହା ଏକ ସକାରାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ। କବି ନକାରାତ୍ମକତାରେ ଅଟକି ନ ରହି, ସହୃଦୟ ପାଠକଙ୍କ ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇଛନ୍ତି।

ରସ

ଏହି ପଦରେ ଶାନ୍ତରସ ପ୍ରଧାନ। ସେହି ସହିତ କବିଙ୍କ ବାଣୀ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ଓ ବିଶ୍ୱାସର ଭାବ ପଦଟିକୁ କୋମଳ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଦେଇଛି।

ଧ୍ୱନି

"ମୋ ବାଣୀ!"—ଏହି ସମ୍ବୋଧନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଥଗର୍ଭ। କବି ନିଜ ବାଣୀକୁ ଜୀବନ୍ତ ସତ୍ତା ଭାବେ କବ୍ଧନା କରିଛନ୍ତି। ଏହା ଦ୍ୱାରା କାବ୍ୟ ଓ କବିଙ୍କ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି।

"କାବ୍ୟପ୍ରସୂନ" ଓ "ସୁଗନ୍ଧ"—ଏହି ଦୁଇ ଚିତ୍ର ପୂର୍ବ ପଦର ମଲ୍ଲିକାବନର ଉପମା ସହ ଏକ ସୁନ୍ଦର ଭାବଗତ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିଛି। ସମଗ୍ର କାବ୍ୟରେ ଏହି ରୂପକର ଧାରାବାହିକତା ଲକ୍ଷଣୀୟ।

ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏହି ପଦରେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଗୁଣ ଓ ପ୍ରସାଦଗୁଣର ସୁନ୍ଦର ସମନ୍ୱୟ ରହିଛି।

ଭାଷାରେ ଉପଦେଶ ଅଛି, କିନ୍ତୁ କଠୋରତା ନାହିଁ; ଆଶ୍ୱାସ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଆତ୍ମଶ୍ଳାଘା ନାହିଁ।

ଅଳଙ୍କାର

୧. ସମ୍ବୋଧନ ଅଳଙ୍କାର

"ମୋ ବାଣୀ!"—ଏହି ସମ୍ବୋଧନ ପଦଟିକୁ ପ୍ରାଣବନ୍ତ କରିଛି।

୨. ରୂପକ

କାବ୍ୟକୁ ପୁଷ୍ପ ଓ ତାହାର ପ୍ରଭାବକୁ ସୁଗନ୍ଧ ରୂପେ କଳ୍ପନା କରାଯାଇଛି। ଏହି ରୂପକ ସମଗ୍ର ପଦରେ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ବିସ୍ତାର ପାଇଛି।

ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ବସନ୍ତତିଳକା ଛନ୍ଦର ସୁସମ ଓ ଲଳିତ ଗତି ଏହି ଆଶ୍ୱାସମୂଳକ ଭାବକୁ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ବହନ କରିଛି। ଛନ୍ଦର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବାଣୀପ୍ରତି କବିଙ୍କ ସ୍ନେହକୁ ଆହୁରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିଦେଇଛି।

ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦର ବିଶେଷ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଏହାର ଆତ୍ମସମ୍ବୋଧନମୂଳକ ଶୈଳୀ। କବି ନିଜ ବାଣୀ ସହ କଥା ହେଉଥିବା ପରି ଲାଗେ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ସେ ସମସ୍ତ ସତ୍ୟ କବିଙ୍କୁ ପୈର୍ବ୍ୟର ବାଉଁଶ ଦେଉଛନ୍ତି।

ଶେଷ ଦୁଇ ପଞ୍ଚୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ। "କାବ୍ୟପ୍ରସ୍ତୁତ" ଓ "ସୁଗନ୍ଧ" ରୂପକ କେବଳ ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ; ଏହା ପୂର୍ବ ପଦର ମଲ୍ଲିକାବନ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ସ୍ୱାଭାବିକ ବିସ୍ତାର। ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁଠାରେ ରସଗ୍ରହଣରେ ଅକ୍ଷମ ଲୋକଙ୍କ କଥା ଥିଲା, ଏଠାରେ ସେହି ରସର ପ୍ରକୃତ ଅଧିକାରୀ—ସୁଜନ—ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛନ୍ତି।

ଏହିପରି ଭାବରେ ପଦଟି କେବଳ ନୈତିକ ଉପଦେଶ ଦେଉନାହିଁ; ସତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ପାଠକ କିଏ, ସେହି ପ୍ରଶ୍ନର ମଧ୍ୟ ସୁସ୍ଥ ଉତ୍ତର ଦେଇଥାଏ।

ପଦ-୦୭

ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ସଜ୍ଜନ ହୃଦେ ରସଭାବ ଥାଏ
 କାବ୍ୟେ ସମସ୍ତ ରସ ଲକ୍ଷ ହୁଅନ୍ତି ସଙ୍ଗେ ।
 ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ଅନ୍ତରଠି ସେ ମଦିରା ନ ଯାଏ
 ପୀୟୂଷ ପାନ କରି ରାହୁ ରଖେ କି ଅଙ୍ଗେ ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

ଜ୍ଞାନୀ ଓ ସଜ୍ଜନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହୃଦୟରେ ରସପ୍ରେମ ଥାଏ;
 ତେଣୁ ସେମାନେ କାବ୍ୟର ସମସ୍ତ ରସକୁ ଏକତ୍ର ଅନୁଭବ
 କରନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅନ୍ତଃକରଣରେ ସେହି ରସରୂପ
 ମଦିରା ପ୍ରବେଶ କରେ ନାହିଁ। ଯେପରି ରାହୁ ଅମୃତ ପାନ
 କରି ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ଶରୀରରେ ଧାରଣ କରିପାରିଲା ନାହିଁ।
 ଭାବାର୍ଥ

ପୂର୍ବ ପଦରେ କବି କହିଥିଲେ ଯେ କାବ୍ୟ ସୁଜନଙ୍କ ପାଇଁ
 ସୃଷ୍ଟ। ଏହି ପଦରେ ସେ ତାହାର କାରଣ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରୁଛନ୍ତି।
 ସୁଜନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପୂର୍ବରୁ ରସଗ୍ରହଣର ଯୋଗ୍ୟତା ଥାଏ।
 ସେହିକାରଣରୁ ସେମାନେ କାବ୍ୟର ସମସ୍ତ ରସକୁ
 ଆସ୍ବାଦନ କରିପାରନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଇଁ ସେହି
 ରସ ଅନୁପଲବ୍ଧ ରହିଯାଏ।

ଏଠାରେ କବି କ୍ଷଷ୍ଟ କରୁଛନ୍ତି ଯେ ରସାସ୍ବାଦ କେବଳ ବୁଦ୍ଧିର
 ବିଷୟ ନୁହେଁ; ଏହା ଚରିତ୍ର ଓ ହୃଦୟର ପରିଶୁଦ୍ଧତା ସହ
 ଗଭୀର ଭାବରେ ସମ୍ବନ୍ଧିତ।

ପୌରାଣିକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ

ଶେଷ ପଞ୍ଜିରେ ରାହୁର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର।

ସମୁଦ୍ରମନ୍ଥନ ସମୟରେ ରାହୁ ଅମୃତ ପାନ କରିଥିଲା, କିନ୍ତୁ
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସୁଦର୍ଶନଚକ୍ର ତାହାର ମସ୍ତକକୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରିଦେବାରୁ
ଅମୃତ ଶରୀରରେ ବ୍ୟାପିପାରିଲା ନାହିଁ। କବି ସେହି
ପରିଚିତ ପୌରାଣିକ କାହାଣୀକୁ ଏଠାରେ ମାନସିକ
ସତ୍ୟର ପ୍ରତୀକରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି।

ଅର୍ଥାତ୍, ଉତ୍ତମ ବସ୍ତୁର ସଂସ୍ପର୍ଶ ମାତ୍ରରେ ତାହାର ଫଳ
ମିଳେ ନାହିଁ; ତାହାକୁ ଧାରଣ କରିବାର କ୍ଷମତା ମଧ୍ୟ
ଆବଶ୍ୟକ।

ରସ

ଏହି ପଦରେ ଶାନ୍ତରସ ପ୍ରଧାନ। ପୌରାଣିକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦ୍ଵାରା
ଭାବରେ ଏକ ଗନ୍ଧାର୍ପଣ ଆସିଛି।

ଧ୍ଵନି

"ରସଭାବ" ଶବ୍ଦଟି କେବଳ କାବ୍ୟରସର ଜ୍ଞାନକୁ ସୂଚାଏ
ନାହିଁ; ଏହା ସମଗ୍ର ଜୀବନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ସହୃଦୟତା ପ୍ରତି
ଆକର୍ଷଣକୁ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ କରେ।

"ସେ ମଦିରା"—ଏଠାରେ ରସକୁ ମଦିରା ସହ ତୁଳନା
କରାଯାଇଛି। ଏହି ମଦିରା ମୋହ ସୃଷ୍ଟି କରେନାହିଁ; ବରଂ
ହୃଦୟକୁ ରସମଗ୍ନ କରେ।

ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏହି ପଦରେ ଓଜଗୁଣ ଓ ପ୍ରସାଦଗୁଣର ସମନ୍ୱୟ
ଦେଖାଯାଏ। ଯୁକ୍ତି ସ୍ପଷ୍ଟ, ଭାବ ଦୃଢ଼, ଭାଷା ସଂଯତ।

ଅଳଙ୍କାର

୧. ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଅଳଙ୍କାର

ରାହୁର ଉଦାହରଣ ଦ୍ଵାରା ମୂଳ ଭାବକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ କରାଯାଇଛି।

୨. ରୂପକ

କାବ୍ୟରସକୁ "ମଦିରା" ରୂପେ କଳ୍ପନା କରାଯାଇଛି। ଏହା
ରସର ମାଦକତା ଓ ଆନନ୍ଦଦାୟକ ସ୍ୱଭାବକୁ ସୁନ୍ଦର
ଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛି।

ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ବସନ୍ତତିଳକା ଛନ୍ଦର ଗନ୍ଧାର ଓ ସୁସଂଯତ ପ୍ରବାହ ଏହି
ନୀତିମୂଳକ ଓ ଦାର୍ଶନିକ ଆଲୋଚନାକୁ ଯଥୋଚିତ
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରିଛି। ବିଶେଷକରି ଶେଷ ପଞ୍ଚ୍ଚର
ପୌରାଣିକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏହି ଛନ୍ଦରେ ଅଧିକ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ
ହୋଇଉଠିଛି।

ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦର ମୁଖ୍ୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଉଛି ରସତତ୍ତ୍ୱ ଓ
ନୈତିକତାର ସମନ୍ୱୟ। କବି ରସାସ୍ବାଦକୁ କେବଳ
ସାହିତ୍ୟିକ କୌଶଳର ଫଳ ବୋଲି ମାନିନାହାନ୍ତି; ଏହାକୁ
ସେ ହୃଦୟର ପରିଶୁଦ୍ଧତା ସହ ଯୋଡ଼ିଛନ୍ତି।

ଶେଷ ପଞ୍ଚ୍ଚ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସ୍ମରଣୀୟ। ରାହୁର
ପୌରାଣିକ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଏଠାରେ କେବଳ ଅଳଙ୍କାର ନୁହେଁ;
ଏହା ମୂଳ ତତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରମାଣରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି। ଯେପରି
ରାହୁ ଅମୃତ ପାଇ ମଧ୍ୟ ତାହାର ପ୍ରକୃତ ଫଳ ଲାଭ
କରିପାରିଲା ନାହିଁ, ସେପରି ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଉତ୍ତମ
କାବ୍ୟର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ମଧ୍ୟ ତାହାର ରସକୁ ଅନ୍ତରେ
ଧାରଣ କରିପାରେ ନାହିଁ।

ଏହିପରି ଭାବରେ କବି ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପଦରେ ସହୃଦୟତା,
ରସତତ୍ତ୍ୱ ଓ ପୌରାଣିକ ପ୍ରତୀକ—ଏହି ତିନୋଟିକୁ ସଫଳ
ଭାବେ ସମନ୍ୱିତ କରିଛନ୍ତି।

ପଦ-୦୭

ଅର୍ଥାନ୍ତରେ ଚତୁର ସକୁବି ତାଙ୍କ ଶବ୍ଦେ
 ନାନାଦି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟେ ରଖୁଥାନ୍ତି ଚିନ୍ତା ।
 ଶ୍ଳେଷାଦି ଚୋର ସମ ଶବ୍ଦର ଶକ୍ରଜାଲେ
 ଧୀମାନ୍ ସୁପାଠକ ବୁଝେ ଅତିରିକ୍ତବାଞ୍ଛା ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

ଚତୁର ସକୁବିମାନେ ନିଜ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ବିଭିନ୍ନ
 ଗୁପ୍ତ ଭାବନା ନିହିତ ରଖୁଥାନ୍ତି। ଶ୍ଳେଷ ଆଦି
 ଶବ୍ଦକୌଶଳର ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲସଦୃଶ ବିନୟାସ ମଧ୍ୟରୁ ଧୀମାନ୍
 ଓ ସୁପାଠକ ପାଠକମାନେ ସେହି ଅତିରିକ୍ତ ବାଞ୍ଛାକୁ
 ବୁଝିପାରନ୍ତି।

ଭାବାର୍ଥ

ଏହି ପଦରେ କବି ସକୁବିଙ୍କ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ କଳାକୌଶଳର
 ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି।

ଉତ୍ତମ କବିତା କେବଳ ଯାହା କହେ, ତାହା ନୁହେଁ; ସେ
 ଅନେକ ସମୟରେ ଯାହା ସିଧାସଳଖ କହେ ନାହିଁ, ସେହି
 କଥା ଅଧିକ ଗଭୀର ହୁଏ। ସକୁବି ଶବ୍ଦର ବାହ୍ୟ ଅର୍ଥ
 ପଛରେ ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ, ସଙ୍କେତ, ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚିନ୍ତା
 ଲୁଚାଇ ରଖନ୍ତି।

କିନ୍ତୁ ସେହି ଗୁପ୍ତାର୍ଥ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ।
 ତାହାକୁ କେବଳ ସହୃଦୟ, ଧୀମାନ୍ ଓ ମନୋଯୋଗୀ
 ପାଠକ ହିଁ ଅନୁଭବ କରିପାରନ୍ତି।

କାବ୍ୟତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁରୁତ୍ୱ

ଏହି ପଦ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରମୁଖ
 କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱମୂଳକ ପଦ।

ଏଠାରେ କବି ବ୍ୟଞ୍ଜନା, ଗୁପ୍ତାର୍ଥ, ଶ୍ଳେଷ ଓ ସହୃଦୟ ପାଠକଙ୍କ ଭୂମିକା ବିଷୟରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କିନ୍ତୁ ସାରଗର୍ଭିତ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି।

ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପଦଟି ଭାରତୀୟ କାବ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର ଧ୍ବନିସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସହ ସ୍ବାଭାବିକ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରଖେ। କାବ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ପ୍ରାୟତଃ ତାହାର ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ଅର୍ଥରେ ନିହିତ ଥାଏ।

ରସ

ଏହି ପଦରେ ଶାନ୍ତରସର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହିଛି। ଏଠାରେ ଆବେଗ ଅପେକ୍ଷା ବୌଦ୍ଧିକ ଆନନ୍ଦର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଅଧିକ। ଧ୍ବନି

ଏହି ପଦର ପ୍ରମୁଖ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହିଁ ଧ୍ବନି।

"ଅର୍ଥାନ୍ତରେ" ଶବ୍ଦଟି ସମଗ୍ର ପଦର ଚାବି। କବି ସୂଚନା କରୁଛନ୍ତି ଯେ ଉତ୍ତମ କବିତାର ଅର୍ଥ ଏକସ୍ତରୀୟ ନୁହେଁ; ତାହାର ଅନେକ ସ୍ତର ରହିଥାଏ।

"ଅତିରିକ୍ତବାର୍ତ୍ତା" ଶବ୍ଦବନ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାର୍ଥକ। ଏହା କେବଳ ଦ୍ବିତୀୟ ଅର୍ଥକୁ ନୁହେଁ, ବରଂ ସମଗ୍ର ବ୍ୟଞ୍ଜନାମୟ ଜଗତକୁ ସୂଚିତ କରେ।

ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏହି ପଦରେ ଓଜଗୁଣ ଓ ପ୍ରସାଦଗୁଣର ସୁନ୍ଦର ସମନ୍ବୟ ଦେଖାଯାଏ।

ବିଷୟ ଗଭୀର ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଭାଷା ଅନାବଶ୍ୟକ ଜଟିଳ ହୋଇନାହିଁ।

ଅଳଙ୍କାର

୧. ରୂପକ

"ଶବ୍ଦର ଶକ୍ତିଜାଲ"—ଏଠାରେ ଶବ୍ଦକୌଶଳକୁ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ସହ ତୁଳନା କରାଯାଇଛି। ଏହା କାବ୍ୟର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଓ ବହୁସ୍ତରୀୟ ସ୍ୱଭାବକୁ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛି।

୨. ଶ୍ଳେଷର ଉଲ୍ଲେଖ

କବି ଏଠାରେ ଶ୍ଳେଷ ଅଳଙ୍କାରର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରି କାବ୍ୟର ବହୁଅର୍ଥତାକୁ ସୂଚିତ କରିଛନ୍ତି।

ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ବସନ୍ତତିଳକା ଛନ୍ଦର ସଂଯତ ଓ ଗନ୍ଧୀର ପ୍ରବାହ ଏହି କାବ୍ୟତାତ୍ତ୍ୱିକ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ। ଏହା ଭାବର ସ୍ଥିରତା ଓ ବିଚାରର ସ୍ପଷ୍ଟତାକୁ ସମର୍ଥନ କରିଛି।

ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦରେ କବି ଉତ୍ତମ କାବ୍ୟର ଏକ ମୌଳିକ ଲକ୍ଷଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଛନ୍ତି—କାବ୍ୟର ବହୁସ୍ତରୀୟତା। ସାଧାରଣ ପାଠକ ବାହ୍ୟ ଅର୍ଥ ପାଆନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସହୃଦୟ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମବୁଦ୍ଧି ପାଠକ ତାହାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ବାର୍ତ୍ତାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତି। ଏହିପରି କବି ରଚନା ଓ ପାଠ—ଉଭୟକୁ ଏକ ସୃଜନଶୀଳ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ଅଂଶ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି।

"ଶବ୍ଦର ଶକ୍ତିଜାଲ" ରୂପକଟି ବିଶେଷ ଆକର୍ଷଣୀୟ। ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ପରି କାବ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବାହ୍ୟରେ ଏକରୂପ ଦିଶେ, କିନ୍ତୁ ତାହାର ଭିତରେ ଅନେକ ସ୍ତରର ଅର୍ଥ ଓ ଚମତ୍କାର ଲୁଚିଥାଏ। ସେହି ରହସ୍ୟର ଉଦ୍ଧାରନ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ସୁପାଠକଙ୍କ ଆନନ୍ଦ।

ଏହି ପଦଟି କେବଳ କବିଙ୍କ ସୃଜନଶୈଳୀର ପରିଚୟ ଦିଏ ନାହିଁ; ଏହା ଆଦର୍ଶ ପାଠକଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟତାକୁ ମଧ୍ୟ ସମାନ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଛି। ଏହି କାରଣରୁ ଏହା ସମଗ୍ର କାବ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଓ ସ୍ମରଣୀୟ ପଦ।

ପଦ-୦୮

ଗୁର୍ବର୍ଥ ଥାଇ ଯଦି ନାହିଁ ବିଶୁଦ୍ଧ ଭାଷା
ଭାଷା ବିଶୁଦ୍ଧ ଥିବ କିନ୍ତୁ ବିଳାସହୀନା ।
ତା ମଧ୍ୟ ଥାଇ ନ ଥିଲେ ଗତି ସାବଲୀଳା
ବିଭ୍ରଷ୍ଟ ସେହି କବିତା ରସରୀତି ଦୀନା ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

କବିତାରେ ଗଭୀର ଅର୍ଥ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଯଦି ଭାଷା ବିଶୁଦ୍ଧ ନୁହେଁ, ତେବେ ସେହି କବିତା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ। ପୁଣି ଭାଷା ବିଶୁଦ୍ଧ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ତାହାରେ ବିଳାସ (ରମଣୀୟତା, କୌତୁକପୂର୍ଣ୍ଣ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ) ନଥାଏ, ତେବେ ମଧ୍ୟ ତୁଟି ରହିଯାଏ। ଏପରିକି ସେହି ଦୁଇଟି ଗୁଣ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ଭାଷାର ସ୍ବାଭାବିକ ଲୀଳାମୟ ଗତି ନଥାଏ, ତେବେ ସେହି କବିତା ରସରୀତିରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ଶ୍ରୀହୀନ ହୁଏ।

ଭାବାର୍ଥ

ଏହି ପଦରେ କବି ଉତ୍ତମ କବିତାର ତିନୋଟି ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଛନ୍ତି—

୧. ଗୁର୍ବର୍ଥ — ଗଭୀର ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ ଭାବ।

୨. ବିଶୁଦ୍ଧ ଭାଷା — ଶୁଦ୍ଧ, ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ମାର୍ଜିତ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି।

୩. ସାବଲୀଳ ଗତି — ସ୍ବାଭାବିକ, ସହଜ ଓ ରମଣୀୟ ପ୍ରବାହ।

ଏହି ତିନୋଟିର ମଧ୍ୟରୁ ଯେକୌଣସି ଗୋଟିଏର ଅଭାବ କବିତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ କ୍ଷୁଣ୍ଣ କରେ।

କାବ୍ୟତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁରୁତ୍ୱ

ଏହି ପଦଟି ସମଗ୍ର କାବ୍ୟରେ କବିଙ୍କ କାବ୍ୟଦର୍ଶନର ସବୁଠାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଘୋଷଣାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ।
 କବି କୌଣସି ଏକ ଗୁଣକୁ ସର୍ବୋପରି କରିନାହାନ୍ତି। ସେ ସମନ୍ୱୟର ପକ୍ଷପାତୀ। କେବଳ ଭାବ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ନୁହେଁ, କେବଳ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ନୁହେଁ; କେବଳ ଶୈଳୀ ମଧ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ନୁହେଁ। ଏହି ତିନୋଟିର ସମବାୟରେ ହିଁ ଉତ୍ତମ କାବ୍ୟର ଜନ୍ମ ହୁଏ।

ରସ

ଏହି ପଦରେ ଶାନ୍ତରସ ପ୍ରଧାନ। ଭାବ ଅପେକ୍ଷା ଏଠାରେ ବିଚାର ଓ ନୀତିର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଅଧିକ।

ଧ୍ୱନି

ପଦଟିର ଗଠନ ଲକ୍ଷଣୀୟ। କବି ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ତିନୋଟି ସ୍ତର ଗଢ଼ିଛନ୍ତି—

ଗଭୀର ଭାବ,

ଶୁଦ୍ଧ ଭାଷା,

ସାବଲୀଳ ପ୍ରବାହ।

ଏହି କ୍ରମବିନ୍ୟାସରୁ ବୁଝାଯାଏ ଯେ କବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ କାବ୍ୟ କେବଳ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ନୁହେଁ; ଏହା ଏକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳାରୂପ। ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏହି ପଦରେ ଓଜଗୁଣ ବିଶେଷ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପାଇଛି। ଭାଷାରେ ଦୃଢ଼ତା ଅଛି, ନିଷ୍କର୍ଷ ସ୍ପଷ୍ଟ।

ସେହି ସହିତ ପ୍ରସାଦଗୁଣ ମଧ୍ୟ ରହିଛି, କାରଣ ଜଟିଳ କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱକୁ କବି ସରଳ ଭାଷାରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି। ଅଳଙ୍କାର

୧. କ୍ରମୋନ୍ନତି

କବି ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ କାବ୍ୟର ତିନୋଟି ଗୁଣର କଥା କହି
ଯୁକ୍ତିକୁ ଉନ୍ନତ କରିଛନ୍ତି।

୨. ବିରୋଧାଭାସମୂଳକ ବିନ୍ୟାସ

"ଥାଇ ଯଦି ନାହିଁ...", "ଥୁବ କିନ୍ତୁ...", "ତା ମଧ୍ୟ ଥାଇ ନ
ଥୁଲେ..."—ଏହି ଗଠନ ଯୁକ୍ତିର ସ୍ୱଷ୍ଟତା ଓ ପ୍ରଭାବ
ବଢ଼ାଇଛି।

ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ବସନ୍ତତିଳକା ଛନ୍ଦର ସମବିଭକ୍ତ ଓ ସଂଯତ ପ୍ରବାହ ଏହି
ସୁତ୍ରଧର୍ମୀ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ବିଶେଷ ଉପଯୁକ୍ତ। ଏହାର
ଗନ୍ଧାର ଲୟ ପଦର ଶିକ୍ଷାମୂଳକ ସ୍ୱରକୁ ଅଧିକ ଦୃଢ଼
କରିଛି।

ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦରେ କବି କେବଳ କବିତାର ପ୍ରଶଂସା କରୁନାହାନ୍ତି;
ସେ କବିତାର ଗୁଣନିର୍ଣ୍ଣୟର ମାନଦଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତାବ କରୁଛନ୍ତି।
ଏହି କାରଣରୁ ପଦଟିର ମୂଲ୍ୟ କେବଳ କାବ୍ୟିକ ନୁହେଁ,
ସମାଲୋଚନାତ୍ମକ ମଧ୍ୟ।

ଏହାର ବିଶେଷ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ, କବି କୌଣସି
ଗୋଟିଏ ଗୁଣକୁ ଅତିରଞ୍ଜିତ କରିନାହାନ୍ତି। ଗନ୍ଧାର ଭାବ,
ଶୁଦ୍ଧ ଭାଷା ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରବାହ—ଏହି ତିନୋଟିର
ସମନ୍ୱୟରେ ହିଁ ରସସମ୍ପନ୍ନ କବିତା ସମ୍ଭବ ବୋଲି ସେ
ମନେ କରନ୍ତି। ଏହି ସମନ୍ୱୟବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟି କବିଙ୍କ ପରିପକ୍ୱ
ସାହିତ୍ୟବୋଧର ପରିଚୟ ଦିଏ।

ଏହି ପଦଟି ସମଗ୍ର କାବ୍ୟରେ କାବ୍ୟରଚନାର ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ
କିନ୍ତୁ ସୁସଂହତ ନୀତିସୂତ୍ର ଭାବରେ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ବହନ
କରେ।

ପଦ-୦୯

ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳେ ସୁଖଦ ସକୃଷ୍ଟବକ୍ରଲେଖ
କାମପ୍ରଦା ଦୁଃସନ୍ନିବନ୍ଧନତାର ତୁଲ୍ୟ ।
ଉଦ୍ଧୃତତା ଭରି ଦିଏ ପଢ଼ୁଁ କର୍ତ୍ତୃରନ୍ତେ
ନିଃସାରଚିତ୍ତ ଜନ ସେ ରସଠାରୁ ଦୂରେ ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

ସକୃଷ୍ଟିଙ୍କ ବକ୍ରୋକ୍ତିମୟ ରଚନା ଅନ୍ତଃକରଣକୁ ସୁଖ ପ୍ରଦାନ କରେ । ତାହା ସ୍ୱର୍ଗର କଳ୍ପନା ପରି ଅଭିଳାଷ ପୂରଣକାରୀ । କର୍ତ୍ତୃରନ୍ତରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ତାହା ରସମୟ ଉଦ୍ଧୃତତାରେ ହୃଦୟକୁ ପରିପୁର୍ଣ୍ଣ କରିଦିଏ । କିନ୍ତୁ ନିରସଚିତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ସେହି ରସରୁ ସଦା ଦୂରେ ରହିଯାଏ ।

ଭାବାର୍ଥ

ଏହି ପଦରେ କବି ପୁନର୍ବାର ସକୃଷ୍ଟିଙ୍କ କାବ୍ୟର ପ୍ରଭାବ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଏଥର ତାହାର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ବକ୍ରୋକ୍ତି । ସରଳ କଥନ ଅପେକ୍ଷା କଳାତ୍ମକ, ସୂଚନାମୟ ଓ ବକ୍ର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ହୃଦୟକୁ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଥାଏ । ସେହି କାବ୍ୟ ଶ୍ରୋତାର ଅନ୍ତରକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ରସାନନ୍ଦରେ ଆପ୍ତ କରେ ।

କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ହୃଦୟ ନିରସ, ଯେଉଁଠାରେ ସହୃଦୟତାର ଅଭାବ, ସେଠାରେ ସେହି କାବ୍ୟର ପ୍ରଭାବ ପହଞ୍ଚେ ନାହିଁ । କାବ୍ୟତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁରୁତ୍ୱ

"ସକୃଷ୍ଟବକ୍ରଲେଖ" ଶବ୍ଦବନ୍ଧଟି ଏହି ପଦର ପ୍ରାଣ ।

ଏହା କେବଳ ବକ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୁହେଁ; ବରଂ ସେହି କଳାତ୍ମକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସୁଚାଏ ଯେଉଁଠାରେ ଶବ୍ଦ ସିଧାସଳଖ ନ ଯାଇ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନାରେ ରସ ସୃଷ୍ଟି କରେ।

ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ପଦଟି ଭାରତୀୟ କାବ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର ବକ୍ରୋକ୍ତି-ତତ୍ତ୍ୱ ସହ ସ୍ୱାଭାବିକ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରେ।

ରସ

ଏହି ପଦରେ ଶାନ୍ତରସ ସହ ଆତ୍ମତରସର ହାଲୁକା ସ୍ପର୍ଶ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ।

କଞ୍ଚଳତାର ଉପମା ଓ ରସମଗ୍ନ ଉଦ୍ଘାଦନାର ଚିତ୍ରଣ କାବ୍ୟର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟମୟ ଶକ୍ତିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛି।

ଧ୍ୱନି

"କର୍ଣ୍ଣରନ୍ତ୍ରେ ପଡୁଁ" କେବଳ ଶ୍ରବଣକୁ ସୁଚାଏ ନାହିଁ; ଏହା କାବ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ପ୍ରବେଶର ପ୍ରତୀକ।

"ଉଦ୍ଘାତ" ଶବ୍ଦଟି ଲୌକିକ ଉଦ୍ଘାଦକୁ ବୁଝାଏ ନାହିଁ; ଏହା ରସାନନ୍ଦର ଗଭୀର ତନ୍ମୟତାକୁ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ କରେ।

ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏହି ପଦରେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଗୁଣ ପ୍ରଧାନ। ସେହି ସହିତ ପ୍ରସାଦଗୁଣ ମଧ୍ୟ ରହିଛି, କାରଣ ଗଭୀର ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବକୁ ସରଳ ଓ ସୁନ୍ଦର ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଛି।

ଅଳଙ୍କାର

୧. ଉପମା

ସକ୍ଷିଙ୍କ ବକ୍ରଲେଖକୁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କଞ୍ଚଳତା ସହ ତୁଳନା କରାଯାଇଛି।

୨. ରୂପକ

ରସାନନ୍ଦକୁ "ଉଦ୍ଘାତ" ରୂପେ ଚିତ୍ରଣ କରାଯାଇଛି, ଯାହା କାବ୍ୟାନନ୍ଦର ତୀବ୍ରତାକୁ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରେ।

ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ବସନ୍ତତିଳକା ଛନ୍ଦର କୋମଳ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟ ପ୍ରବାହ ଏହି
ପଦର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଆହୁରି ବଢ଼ାଇଛି। ବିଶେଷତଃ
କଞ୍ଚଳତା ଓ ରସାନନ୍ଦର ଚିତ୍ରଣ ଏହି ଛନ୍ଦରେ ସ୍ୱାଭାବିକ
ଲାବଣ୍ୟ ପାଇଛି।

ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦର ପ୍ରଧାନ ଆକର୍ଷଣ ହେଉଛି "ସକୁବିବକ୍ରଲେଖ"
ଧାରଣାର କାବ୍ୟମୟ ବ୍ୟାଖ୍ୟା। କବି କ୍ଷୁଦ୍ର କରୁଛନ୍ତି ଯେ
ଉତ୍ତମ କାବ୍ୟର ଆନନ୍ଦ କେବଳ ତାହାର ବିଷୟବସ୍ତୁରେ
ନୁହେଁ, ତାହାର କଳାତ୍ମକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ନିହିତ।

କଞ୍ଚଳତାର ଉପମା ପଦଟିକୁ ଏକ ଦିବ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
ଦେଇଛି। କଞ୍ଚଳତା ଯେପରି ଇଚ୍ଛା ପୂରଣ କରେ, ସେପରି
ସକୁବିଙ୍କ କାବ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସହୃଦୟ ପାଠକଙ୍କ ଅନ୍ତରକୁ ଆନନ୍ଦ,
ବିସ୍ମୟ ଓ ରସରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ। ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଶେଷ
ପଞ୍ଚ୍ଚରେ କବି ପୁନର୍ବାର ସ୍ମରଣ କରାଇଛନ୍ତି ଯେ
ରସାସ୍ବାଦର ପ୍ରକୃତ ବାଧା କାବ୍ୟରେ ନୁହେଁ, ପାଠକଙ୍କ
ନିଃସାରଚିତ୍ତତାରେ।

ଏହିପରି ଏହି ପଦଟି କାବ୍ୟର ରୂପସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ରସତତ୍ତ୍ୱ ଓ
ସହୃଦୟତା—ଏହି ତିନୋଟିକୁ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଏକତ୍ର
କରିଛି।

ପଦ-୧୦

ବିବିକ୍ତରୁଦନାନ୍ତରେ ଅବନିତାକ ହେଲେ ପ୍ରତେ

ଦିନେ ତ ଉଠିବେ ଜନେ ତମସଗର୍ଭୁ ତେଜସ୍ବଥେ ।

ଦିନେ ତ କବିତା ପୁନଃ ହସିବ କାନନେ ପର୍ବତେ

ନଦୀସରସସାଗରେ ଘରୁ ଘରେ ସଭା ସଙ୍ଗତେ ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

ନିର୍ଜନରେ କାନ୍ଦି ସାରିବା ପରେ, ଯଦିଓ ଏବେ ପୃଥ୍ବୀ
ନିରବ ପଡ଼ିଛି, ତଥାପି ଦିନେ ନା ଦିନେ ମଣିଷ ଅନ୍ଧକାରରୁ
ଆଲୋକର ପଥକୁ ଉଠିଆସିବେ। ଦିନେ ନା ଦିନେ କବିତା
ପୁଣି ବନ, ପର୍ବତ, ନଦୀ, ହ୍ରଦ, ସାଗର, ଘରେ ଘରେ ଓ
ସଭା-ସମାବେଶରେ ହସି ଉଠିବ।

ଭାବାର୍ଥ

ଏହି ପଦରେ କବି ନିରାଶାରୁ ଆଶାର ଦିଗକୁ ଯାତ୍ରା
କରିଛନ୍ତି।

ପୂର୍ବ ପଦଗୁଡ଼ିକରେ ଈର୍ଷାପରାୟଣ, ରସହୀନ ଓ
ନିଃସାରଚିତ୍ର ଲୋକଙ୍କ କଥା ଆସିଥିଲା। କିନ୍ତୁ କବି
ସେଠାରେ ଥିବା ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ। ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ—
ଅନ୍ଧକାର ଚିରସ୍ଥାୟୀ ନୁହେଁ। ଏକଦିନ ମଣିଷର ରୁଚି,
ଚେତନା ଓ ସହୃଦୟତାର ପୁନର୍ଜାଗରଣ ହେବ।

ସେହି ଦିନ କବିତା ପୁଣି ସମାଜର ସ୍ୱାଭାବିକ ଜୀବନରେ
ସମ୍ମାନର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବ।

ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁରୁତ୍ୱ

ଏହି ପଦଟି କେବଳ କବିତା ସମ୍ପର୍କରେ ନୁହେଁ; ଏହା
ସଂସ୍କୃତିର ପୁନର୍ଜାଗରଣ ପ୍ରତି କବିଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସର ଘୋଷଣା।
"ତମସଗର୍ଭେ ତେଜସ୍ୱତ୍ୟେ"—ଏହି ଚିନ୍ତା କେବଳ ଅଜ୍ଞାନରୁ
ଜ୍ଞାନକୁ ନୁହେଁ; ଅବିକଳରୁ ସଂସ୍କୃତିର ପୁନରୁଦ୍ଧାନକୁ ମଧ୍ୟ
ସୂଚିତ କରେ।

ରସ

ଏହି ପଦରେ ବୀରରସ ଓ ଶାନ୍ତରସର ସୁନ୍ଦର ସମନ୍ୱୟ
ଦେଖାଯାଏ।

ବୀରରସ ଏଠାରେ ଯୁଦ୍ଧର ଦୁହେଁ; ଆଶା, ଯୈର୍ଯ୍ୟ ଓ
ଅବିଚଳ ବିଶ୍ୱାସର ରୂପରେ ପ୍ରକାଶିତ।

ଧ୍ୱନି

"କବିତା ପୁନଃ ହସିବ"—ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋହର
ବ୍ୟଞ୍ଜନା।

କବିତା ଏଠାରେ ଜୀବନ୍ତ ସତ୍ତାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି। ସେ
କାନ୍ଦେ, ସେ ହସେ, ସେ ସମାଜ ସହ ବଞ୍ଚେ।

ଶେଷ ପଞ୍ଚୁର ସ୍ଥାନବିନ୍ୟାସ—"କାନନେ, ପର୍ବତେ, ନଦୀ,
ସରସ, ସାଗରେ, ଘରେ ଘରେ, ସଭାସଙ୍ଗତେ"—ଧୀରେ
ଧୀରେ ପ୍ରକୃତିରୁ ସମାଜକୁ ବିସ୍ତାର ପାଉଥିବା ଏକ ସୁନ୍ଦର
ଚିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି କରିଛି।

ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏହି ପଦରେ ଓଜଗୁଣ ପ୍ରଧାନ, କିନ୍ତୁ ତାହା ସହ
ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଗୁଣର ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ସମନ୍ୱୟ ରହିଛି।

ଭାଷା ପ୍ରେରଣାଦାୟକ, କିନ୍ତୁ କେଉଁଠି ଅତିନାଟକୀୟ
ହୋଇନାହିଁ।

ଅଳଙ୍କାର

୧. ମାନବୀକରଣ

"କବିତା ହସିବ"—କବିତାକୁ ମାନବୀୟ ଗୁଣ
ଦିଆଯାଇଛି।

୨. ବିରୋଧାଭାସ

"ତମସ" ଓ "ତେଜଃ"ର ବିପରୀତ ଚିତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଆଶାର
ଭାବକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରାଯାଇଛି।

୩. କ୍ରମବିସ୍ତାର

ପ୍ରକୃତିର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ଘର ଓ ସଭା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତାର
ଭାବକୁ ବ୍ୟାପକତା ପ୍ରଦାନ କରିଛି।

ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ପୃଥ୍ବୀ ଛନ୍ଦର ବିସ୍ତୃତ ଓ ପ୍ରବାହମୟ ଗତି ଏହି ପଦର
ଆଶାବାଦୀ ଭାବ ସହ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସଙ୍ଗତିପୂର୍ଣ୍ଣ।
ଶେଷ ପଞ୍ଜ୍ବର କ୍ରମାଗତ ବିସ୍ତାର ଏହି ଛନ୍ଦରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ
ସ୍ବାଭାବିକ ଓ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ହୋଇଉଠିଛି।

ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟର ଆଶାବାଦୀ ଶିଖର ବୋଲି
କୁହାଯାଇପାରେ। ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ପଦଗୁଡ଼ିକରେ ଯେଉଁଠାରେ
କବି ରସହୀନତା, ଈର୍ଷା ଓ ଅବମୂଲ୍ୟନର କଥା କହିଥିଲେ,
ଏଠାରେ ସେ ଭବିଷ୍ୟତ ପ୍ରତି ଦୃଢ଼ ଆଶ୍ଵା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି।
"ତମସଗର୍ଭୁ ତେଜସ୍ଵଥେ" ଏବଂ "କବିତା ପୁନଃ ହସିବ"—
ଏହି ଦୁଇଟି ଚିତ୍ର ପଦଟିର ପ୍ରାଣ। ପ୍ରଥମଟି ଅଜ୍ଞାନରୁ
ଆଲୋକକୁ ମାନବଯାତ୍ରାର ପ୍ରତୀକ, ଦ୍ଵିତୀୟଟି ସାହିତ୍ୟର
ପୁନର୍ଜୀବନର ପ୍ରତୀକ। ବିଶେଷକରି ଶେଷ ପଞ୍ଜ୍ବରେ
ପ୍ରକୃତି, ଗୃହଜୀବନ ଓ ସାମାଜିକ ସଭା—ଏହି ତିନୋଟି
କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଏକ ସ୍ଵତ୍ଵରେ ବାନ୍ଧି କବି କବିତାର
ସର୍ବବ୍ୟାପକତାର ସ୍ଵପ୍ନ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି।

ଏହି କାରଣରୁ ଏହି ପଦ କେବଳ ଆଶାର କଥା କହେ
ନାହିଁ; ଏହା ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଚିରନ୍ତନ ପୁନର୍ଜୀବନର
ଉପରେ କବିଙ୍କ ଅବିଚଳ ବିଶ୍ଵାସର ଘୋଷଣା ମଧ୍ୟ ଅଟେ।

ପଦ-୧୧

ଜଳ ଯହିଁ ସମମାତ୍ରା ଶୁଦ୍ଧିଭୂତ ପାନଯୋଗ୍ୟ

ଉଦିତ କରି ହିମାଦ୍ରେ ଅନ୍ତରେ ଶାନ୍ତ ଭାବ ।

ରଜତଧବଳ ବର୍ଣ୍ଣେ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ରଶ୍ମିଧାରା

ନିୟତ ବିତତ ସେ ଭୂ ସକୃତିଙ୍କ ପ୍ରସାଦେ ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଜଳ ପରିମିତ, ନିର୍ମଳ ଓ ପାନଯୋଗ୍ୟ ହୁଏ, ଯାହା ନିଜର ଶୀତଳତା ଦ୍ବାରା ଅନ୍ତରରେ ଶାନ୍ତ ଭାବ ଜଗାଏ, ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ରୌପ୍ୟଧବଳ ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ ସଦା ବିସ୍ତୃତ ରହେ—ସେପରି ପ୍ରଶାନ୍ତ ଭୂମି ସକ୍ବିଙ୍କ ପ୍ରସାଦରେ ଲାଭ ହୁଏ।

ଭାବାର୍ଥ

ଏହି ପଦରେ କବି ସକ୍ବିଙ୍କ ପ୍ରଭାବକୁ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରଶାନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସହ ଏକାତ୍ କରି ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି।

ନିର୍ମଳ ଜଳ ଯେପରି ଶରୀରକୁ ସତେଜ କରେ, ଶୀତଳତା ଯେପରି ମନକୁ ପ୍ରଶାନ୍ତ କରେ, ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ ଯେପରି ପ୍ରକୃତିକୁ କୋମଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଭରିଦିଏ, ସେପରି ସକ୍ବିଙ୍କ କାବ୍ୟ ସମାଜରେ ପବିତ୍ରତା, ଶାନ୍ତି ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରେ।

ତାତ୍ପରିକ ଗୁରୁତ୍ବ

ଏହି ପଦରେ ସକ୍ବିଙ୍କ ପ୍ରଭାବକୁ କେବଳ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ରସାସ୍ବାଦରେ ସୀମିତ ରଖାଯାଇନାହିଁ। କବିଙ୍କ ମତରେ ଉତ୍ତମ କାବ୍ୟ ସମଗ୍ର ସମାଜର ମାନସିକ ପରିବେଶକୁ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମଳ ଓ ଶାନ୍ତ କରିପାରେ।

ଏଠାରେ କାବ୍ୟକୁ ଏକ ସଂସ୍କୃତିନିର୍ମାଣକାରୀ ଶକ୍ତି ଭାବେ ଦେଖାଯାଇଛି।

ରସ

ଏହି ପଦରେ ଶାନ୍ତରସର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ଘଟିଛି।

ଶୀତଳ ଜଳ, ଚନ୍ଦ୍ରିକା, ଧବଳତା ଓ ପ୍ରଶାନ୍ତ ପ୍ରକୃତିର ଚିତ୍ର ସମଗ୍ର ପଦକୁ ଏକ ନିର୍ମଳ ରସାନୁଭୂତି ଦେଇଛି।

ଧ୍ବନି

ଏଠାରେ ବାହ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର ବର୍ଣ୍ଣନା ମାଧ୍ୟମରେ ଅନ୍ତରର
ଅବସ୍ଥାକୁ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ କରାଯାଇଛି।

"ପାନଯୋଗ୍ୟ ଜଳ" କେବଳ ଜଳର କଥା ନୁହେଁ; ଜୀବନର
ପବିତ୍ରତାର ପ୍ରତୀକ।

"ଚନ୍ଦ୍ରିକା ରଶ୍ମିଧାରା" କେବଳ ଆଲୋକ ନୁହେଁ; ସକ୍ବାବ୍ୟର
କୋମଳ ପ୍ରଭାବର ବ୍ୟଞ୍ଜନା।

ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏହି ପଦରେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଗୁଣ ସର୍ବାଧିକ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପାଇଛି।

ଭାଷା କୋମଳ, ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ମନୋରମ ଏବଂ ସମଗ୍ର ପଦରେ
ଏକ ଶାନ୍ତ ଲାବଣ୍ୟ ପ୍ରବାହିତ।

ଅଳଙ୍କାର

୧. ଚିତ୍ରାଳଙ୍କାର

ନିର୍ମଳ ଜଳ, ଶୀତଳତା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରିକାର ସମନ୍ୱୟରେ ଏକ
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରକୃତିଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୋଇଛି।

୨. ପ୍ରତୀକଧର୍ମିତା

ପ୍ରକୃତିର ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକ ସକ୍ବାବ୍ୟର ଗୁଣର ପ୍ରତୀକରେ
ପରିଣତ ହୋଇଛି।

ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ମାଳିନୀ ଛନ୍ଦର ଗନ୍ଧୀର କିନ୍ତୁ କୋମଳ ପ୍ରବାହ ଏହି ପଦର
ପ୍ରଶାନ୍ତ ପ୍ରକୃତିଚିତ୍ର ସହ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ସଙ୍ଗତି
ରକ୍ଷା କରିଛି। ଏହାର ଲୟ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକର ମୃଦୁ ବିସ୍ତାର ପରି
ଅନୁଭୂତ ହୁଏ।

ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦରେ କବି ପ୍ରକୃତି ଓ କାବ୍ୟକୁ ଏକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସମ୍ପର୍କରେ
ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି। ନିର୍ମଳ ଜଳ, ଶୀତଳତା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରିକା—ଏହି

ତିନୋଟି ଚିତ୍ର ମିଶି ସକ୍ବାବ୍ୟର ପବିତ୍ର, ପ୍ରଶାନ୍ତ ଓ
 ଜୀବନଦାୟୀ ସ୍ବରୂପକୁ ରୂପାୟିତ କରିଛି ।
 ବିଶେଷତଃ ଶେଷ ପଞ୍ଚି—"ନିୟତ ବିତତ ସେ ଭୁ ସକୁବିଙ୍କ
 ପ୍ରସାଦେ"—ସମଗ୍ର ପଦର ସାରକଥା । କବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ
 ସକୁବି କେବଳ ଶବ୍ଦର ସ୍ରଷ୍ଟା ନୁହେଁ; ସେ ସମାଜର
 ମାନସିକ ପରିବେଶକୁ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମଳ ଓ ସୁନ୍ଦର କରିଥାନ୍ତି ।
 ଏହି ଭାବନା କାବ୍ୟର ସାମାଜିକ ଓ ନୈତିକ ଭୂମିକାକୁ ଉଚ୍ଚ
 ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରିଛି ।
 ପ୍ରକୃତିଚିତ୍ର ଓ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଅର୍ଥର ସୁନ୍ଦର ସମନ୍ୱୟ ଯୋଗୁଁ ଏହି
 ପଦ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟ ପଦ ଭାବେ
 ବିବେଚିତ ହୋଇପାରେ ।

ପଦ-୧୨

ଜଳଧରୁ ପରିମୁକ୍ତ ପ୍ରୋକ୍ଷିତ ପ୍ରାଣନୀରେ
 ଧରଣି ଉପକୃତାୟା ସୂର୍ଯ୍ୟତାପ ପ୍ରପାତେ ।
 ଯବସ ଫଳଦ ବଲ୍ଲୀ ହର୍ଷଣେ ମନ୍ଦ ବାତେ
 ସୁକବିର ମତି ମଗ୍ନା ଶାନ୍ତ ସେ ପ୍ରସ୍ଥ ପାଶେ ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

ମେଘରୁ ନିର୍ଗତ ଜୀବନଦାୟୀ ଜଳରେ ସିଞ୍ଚିତ ହୋଇ
 ସୂର୍ଯ୍ୟର ତାପରେ ଲାଞ୍ଜ ଧରଣୀ ଉପକୃତ ହୁଏ । ମନ୍ଦ
 ସମୀରଣରେ ଡୃଶ, ବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳଦାୟୀ ଲତାମାନେ
 ଆନନ୍ଦରେ ଦୋଳାୟମାନ ହୁଅନ୍ତି । ସେହିପରି ଶାନ୍ତ, ବିସ୍ମୃତ
 ପ୍ରକୃତିର ସାନ୍ନିଧ୍ୟରେ ସୁକବିଙ୍କ ମନ ନିମଗ୍ନ ରହେ ।

ଭାବାର୍ଥ

ଏହି ପଦରେ କବି ସୁକବିଙ୍କ ମାନସିକ ଜଗତକୁ ପ୍ରକୃତି ସହ
 ଏକାତ୍ମ କରି ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି ।

ବର୍ଷାର ଜଳ ଯେପରି ତପ୍ତ ପୃଥିବୀକୁ ଶୀତଳ କରି ନୂତନ ଜୀବନ ଦେଇଥାଏ, ସେପରି ସକୃତିଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟ ଜୀବନର ପ୍ରଶାନ୍ତ, ସୃଜନଶୀଳ ଓ କଲ୍ୟାଣମୟ ପରିବେଶରେ ପ୍ରସ୍ତୁତିତ ହୁଏ।

ଏଠାରେ ପ୍ରକୃତି କେବଳ ପଟଭୂମି ନୁହେଁ; ସେ କବିମାନର ସହଚର।

ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁରୁତ୍ୱ

ଏହି ପଦରେ କବିଙ୍କ ଏକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ମତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି—
ସକ୍ତାବ୍ୟର ଉତ୍ସ କେବଳ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ନୁହେଁ; ଏକ ପ୍ରଶାନ୍ତ, ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ଓ ପ୍ରକୃତିସଂଲଗ୍ନ ମନ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଆଧାର।

ପ୍ରକୃତି ସହ ସୁକବିଙ୍କ ଆତ୍ମୀୟ ସମ୍ପର୍କ ତାଙ୍କ ସୃଜନଶୀଳତାକୁ ପୋଷଣ କରେ।

ରସ

ଏହି ପଦରେ ଶାନ୍ତରସ ପ୍ରଧାନ।

ବର୍ଷା, ମନ୍ଦ ପବନ, ସବୁଜ ପ୍ରକୃତି ଓ ପ୍ରଶାନ୍ତ ବିସ୍ମୃତ ପ୍ରାନ୍ତରର ଚିତ୍ର ସମଗ୍ର ପଦରେ ଏକ ସ୍ନିଗ୍ଧ ରସାନୁଭୂତି ସୃଷ୍ଟି କରିଛି।

ଧ୍ୱନି

"ପ୍ରାଣନୀର" କେବଳ ବର୍ଷାଜଳ ନୁହେଁ; ଏହା ଜୀବନଶକ୍ତିର ପ୍ରତୀକ।

"ସୁକବିର ମତି ମଗ୍ନା" କେବଳ ପ୍ରକୃତିଦର୍ଶନ ନୁହେଁ; ପ୍ରକୃତି ସହ ଗଭୀର ମାନସିକ ଏକାନ୍ତତାର ବ୍ୟଞ୍ଜନ।

ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏହି ପଦରେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଗୁଣ ସର୍ବାଧିକ ପ୍ରକାଶିତ।

ଭାଷାରେ କୋମଳତା, ଚିତ୍ରରେ ସ୍ଥିରତା ଓ ଭାବରେ ପ୍ରଶାନ୍ତି
ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ସମନ୍ୱିତ ହୋଇଛି।

ଅଳଙ୍କାର

୧. ଚିତ୍ରାଳଙ୍କାର

ବର୍ଷା, ତପ୍ତ ଧରଣୀ, ମନ୍ଦ ସମୀରଣ, ତୃଣ ଓ ଲତାର
ସମନ୍ୱୟରେ ଏକ ସଜୀବ ପ୍ରକୃତିଚିତ୍ର ନିର୍ମିତ ହୋଇଛି।

୨. ପ୍ରତୀକଧର୍ମିତା

ବର୍ଷାଜଳ ଏଠାରେ ନବଜୀବନର, ଏବଂ ସବୁଜ ପ୍ରକୃତି
ସୃଜନଶକ୍ତିର ପ୍ରତୀକ।

ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ମାଳିନୀ ଛନ୍ଦର ଧୀର ଓ ଲଳିତ ପ୍ରବାହ ବର୍ଷାପରବର୍ତ୍ତୀ
ପ୍ରକୃତିର ସ୍ଥିରତାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ବହନ କରିଛି।
ପଦର ଶାନ୍ତ ଭାବ ଓ ଚିତ୍ରମୟତା ଏହି ଛନ୍ଦରେ ବିଶେଷ
ଲାବଣ୍ୟ ପାଇଛି।

ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦ୍ୟରେ କବି ପ୍ରକୃତି ଓ କବିମାନର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସମ୍ପର୍କକୁ
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ରୂପାୟିତ କରିଛନ୍ତି। ବର୍ଷାରେ
ସିଞ୍ଚିତ ଧରଣୀ, ମନ୍ଦ ସମୀରଣରେ ଦୋଳାୟମାନ ତୃଣ ଓ
ଲତା, ଏବଂ ପ୍ରଶାନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ପ୍ରାନ୍ତର—ଏହି ସମସ୍ତ ଚିତ୍ର
କେବଳ ବାହ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣନା ନୁହେଁ; ସେଗୁଡ଼ିକ
ସୁକବିଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଗତର ପ୍ରତୀକରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି।

ବିଶେଷତଃ ଶେଷ ପଞ୍ଚ୍ଚର "ସୁକବିର ମତି ମଗ୍ନା" ପଦବନ୍ଧ
ସମଗ୍ର ପଦ୍ୟର ଭାବକୁ ସଂହତ କରିଛି। କବି ଯେ ପ୍ରକୃତିକୁ
କେବଳ ଦେଖନ୍ତି ନୁହେଁ, ବରଂ ତାହାରେ ନିଜ ଚିତ୍ତକୁ ନିମଗ୍ନ
କରନ୍ତି—ଏହି ଭାବନା ପଦଟିକୁ ସାଧାରଣ

ପ୍ରକୃତିବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଉନ୍ନତ କରି ଏକ ସୂକ୍ଷ୍ମ କାବ୍ୟଦର୍ଶନରେ
ପରିଣତ କରିଛି।

ପଦ-୧୩

ପ୍ରଚଳିତ ଯହିଁ ଚର୍ଚ୍ଚା ଲକ୍ଷ୍ୟ ମଙ୍ଗଳକାରୀ
ନିୟମିତ ମୁଖଭାଷା ଭଦ୍ର ବୈକଳ୍ୟହୀନା ।
ନ ଥିବ କିଛି ବିତଣ୍ଡା ଜନ୍ମ ବାଣୀପ୍ରୟୋଗେ
ରୁଚିକର ହିତକାମେ ସେ ସଭା ସକୁବିଙ୍କ ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

ଯେଉଁ ସଭାରେ ମଙ୍ଗଳକାରୀ ବିଷୟର ଆଲୋଚନା
ପ୍ରଚଳିତ ଥାଏ, ଯେଉଁଠାରେ ଭାଷା ସଂଯତ, ଭଦ୍ର ଓ
ଅସ୍ପଷ୍ଟତାରହିତ ହୁଏ, ଯେଉଁଠାରେ ବାକ୍ସିତଣ୍ଡା କିମ୍ବା
ନିରର୍ଥକ ଜନ୍ମ ନଥାଏ ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କ ହିତକାମନାରେ
ରୁଚିକର ଆଲୋଚନା ହୁଏ—ସେହି ସଭା ସକୁବିଙ୍କ ସଭା।
ଭାବାର୍ଥ

ଏହି ପଦରେ କବି ସକୁବିଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଗୁଣ ନୁହେଁ, ବରଂ
ଆଦର୍ଶ ସାହିତ୍ୟସଭାର ସ୍ୱରୂପ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଛନ୍ତି।

ସକୁବିଙ୍କ ସଭାରେ ବିଦ୍ୱେଷ, କୋଳାହଳ, ଅହଂକାର କିମ୍ବା
ନିରର୍ଥକ ଚର୍ଚ୍ଚର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ। ସେଠାରେ ଥାଏ ଶୃଙ୍ଖଳିତ
ଭାଷା, ସ୍ପଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା, ପରସ୍ପର ସମ୍ମାନ ଓ ଲୋକମଙ୍ଗଳର
ଆକାଞ୍ଛା।

ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁରୁତ୍ୱ

ଏହି ପଦରେ କବି ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚାର ନୈତିକ ପରିବେଶ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିଜର ଆଦର୍ଶ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି।

କବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ କେବଳ ଉକୃଷ୍ଟ ରଚନାରେ
ସୀମିତ ନୁହେଁ; ତାହାକୁ ଘିରି ଗଢ଼ିଉଠୁଥିବା ଆଲୋଚନାର
ପରିବେଶ ମଧ୍ୟ ସମାନ ଭାବେ ସଂସ୍କୃତ, ଭଦ୍ର ଓ
ମଙ୍ଗଳମୁଖୀ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ।

ରସ

ଏହି ପଦରେ ଶାନ୍ତରସ ପ୍ରଧାନ।

ଏଠାରେ ଉତ୍ତେଜନା ନାହିଁ; ଅଛି ସଂଯମ, ସୌଜନ୍ୟ ଓ
ସାମାଜିକ ସମନ୍ବୟର ଆଦର୍ଶ।

ଧ୍ବନି

"ବିତଣ୍ଡା" ଓ "ହିତକାମ"—ଏହି ଦୁଇ ଶବ୍ଦ ପରସ୍ପର
ବିପରୀତ ଦୁଇଟି ମାନସିକତାକୁ ସୂଚାଏ।

କବି ପରୋକ୍ଷରେ କହୁଛନ୍ତି ଯେ ସାହିତ୍ୟର ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଜୟ
ନୁହେଁ, ବରଂ ବୋଧ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ମଙ୍ଗଳର ବିସ୍ତାର।

ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏହି ପଦରେ ପ୍ରସାଦଗୁଣ ବିଶେଷ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପାଇଛି।

ଭାଷା ସରଳ, ସଂଯତ ଓ ସୁତ୍ରଧର୍ମୀ; ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଞ୍ଜି
ଆଦର୍ଶର ଏକ ନୂତନ ଦିଗ ଉନ୍ନୋତନ କରେ।

ଅଳଙ୍କାର

୧. କ୍ରମୋନ୍ନତି

ମଙ୍ଗଳକାରୀ ଚର୍ଚ୍ଚା → ଭଦ୍ର ଭାଷା → ବିତଣ୍ଡାର ଅଭାବ
→ ହିତକାମୀ ସଭା—ଏହି କ୍ରମ ପଦର ଗଠନକୁ
ସୁସଂବନ୍ଧ କରିଛି।

୨. ବିରୋଧ

"ବିତଣ୍ଡା" ଓ "ହିତକାମ"ର ବିପରୀତ ଧାରଣା ଦ୍ବାରା କବି
ନିଜର ଆଦର୍ଶକୁ ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି।

ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ମାଳିନୀ ଛନ୍ଦର ସଂଯତ ଓ ଗନ୍ଧୀର ଲୟ ଏହି ନୀତିମୂଳକ
ପଦ ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ। ଏହା ପଦର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ
ସ୍ଥିର ଭାବକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିଛି।

ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦ କେବଳ ସକୁବିଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା ନୁହେଁ; ଏହା ସୁସ୍ଥ
ସାହିତ୍ୟିକ ସଂସ୍କୃତିର ଏକ ଘୋଷଣାପତ୍ର ପରି ଲାଗେ।
କବି ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି ଯେ ଉତ୍ତମ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚାର ଆଧାର
ହେଉଛି ମଙ୍ଗଳମୁଖୀ ଆଲୋଚନା, ସଂଯତ ଭାଷା, ସ୍ପଷ୍ଟ
ଚିନ୍ତା ଓ ପରସ୍ପର ହିତକାମନା।

ବିଶେଷତଃ ଶେଷ ପଞ୍ଚି—"ରୁଚିକର ହିତକାମେ ସେ ସଭା
ସକୁବିଙ୍କ"—ସମଗ୍ର ପଦର ସାରତତ୍ତ୍ୱକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଓ
ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛି। ଏଠାରେ ସାହିତ୍ୟକୁ
ପ୍ରତିସ୍ପର୍ଧାର କ୍ଷେତ୍ର ନୁହେଁ, ବରଂ ସମବେତ ଜ୍ଞାନ,
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଲୋକମଙ୍ଗଳର ସାଧନା ଭାବେ
ଦେଖାଯାଇଛି।

ଏହି କାରଣରୁ ଏହି ପଦ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟରେ ସାହିତ୍ୟିକ
ଆଚରଣ ଓ ସଭ୍ୟ ବୌଦ୍ଧିକ ପରମ୍ପରାର ଏକ
ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାପନ କରିଛି।

ପଦ-୧୪

ଯେ ସ୍ଥାନକାଳଘଟନାଚରିତବ୍ୟବସ୍ଥା

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରେ ରଚିତ ସକୁବିତୁଳିକାଗ୍ରେ ।

ସେ ସର୍ବ ପୁଣ୍ୟବିଭବ ସ୍ଥିତ ସର୍ବକାଳେ

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସେ କବି ଗଢ଼ା କି କଳା କି ସାରେ ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

ସକୁବିଙ୍କ କଲମ ଦ୍ଵାରା ଯେ ସ୍ଥାନ, କାଳ, ଘଟଣା, ଚରିତ୍ର ଓ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୁଏ, ସେଗୁଡ଼ିକ ସର୍ବକାଳ ପାଇଁ ପୁଣ୍ୟମୟ ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟରୂପେ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ରହେ। ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗେ—ଏପରି କବି କେଉଁ କଳା ଓ କେଉଁ ଅଭୁତ ଉପାଦାନରେ ଗଢ଼ା!

ଭାବାର୍ଥ

ଏହି ପଦରେ କବି ସକୁବିଙ୍କ ଅମରତ୍ଵଦାୟୀ ଶକ୍ତିର ପ୍ରଶଂସା କରିଛନ୍ତି।

ସମୟ ସହ ଘଟଣା ଲୁପ୍ତ ହୋଇପାରେ, ସ୍ଥାନର ରୂପ ବଦଳିଯାଇପାରେ, ଚରିତ୍ର ବିସ୍ମୃତ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ସକୁବିଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଲେ ସେଗୁଡ଼ିକ କାଳର ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରି ଚିରସ୍ଥାୟୀ ହୋଇଯାଆନ୍ତି।

ଏହି ଅସାଧାରଣ ସୃଜନଶକ୍ତି କବିଙ୍କୁ ବିସ୍ମୟର ପାତ୍ର କରିଦିଏ।

ତାତ୍ଵିକ ଗୁରୁତ୍ଵ

ଏହି ପଦରେ କାବ୍ୟର ଇତିହାସ-ସଂରକ୍ଷକ ଓ ସଂସ୍କୃତି-ସଂରକ୍ଷକ ଭୂମିକା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଛି।

କବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସକୁବି କେବଳ କଳ୍ପନାର ପ୍ରସ୍ତାବ ନୁହେଁ; ସେ ସମାଜର ସ୍ମୃତିକୁ ଅମର କରି ରଖୁଥିବା ଏକ ମହାନ ସୃଷ୍ଟି।

ଏହି ପଦରେ ଆଭୂତରସ ପ୍ରଧାନ।

ବିଶେଷକରି ଶେଷ ପଞ୍ଚ୍ଚର ବିସ୍ମୟମିଶ୍ରିତ ପ୍ରଶ୍ନ ସମଗ୍ର ପଦକୁ ଏକ ଉଚ୍ଚ ଭାବାନୁଭୂତି ପ୍ରଦାନ କରିଛି।

ଧ୍ଵନି

"ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରେ" କେବଳ ସୁନ୍ଦର ଲେଖା ନୁହେଁ; ଏହା ଚିରସ୍ମରଣୀୟତା ଓ ଅମରତ୍ଵର ପ୍ରତୀକ।

"କି କଳା କି ସାରେ"—ଏହାରେ କବିଙ୍କ ପ୍ରତି ଗଭୀର
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ବିସ୍ମୟ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ହୋଇଛି।

ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏହି ପଦରେ ଓଜଗୁଣ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଗୁଣର ସମନ୍ୱୟ
ଦେଖାଯାଏ।

ପ୍ରଥମ ତିନି ପଞ୍ଚ୍ତିରେ ଗନ୍ଧାରତା, ଶେଷ ପଞ୍ଚ୍ତିରେ ସହଜ
ବିସ୍ମୟ—ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ପଦକୁ ଜୀବନ୍ତ କରିଛି।

ଅଳଙ୍କାର

୧. ଅତିଶୟୋକ୍ତି

"ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରେ ରଚିତ", "ସର୍ବକାଳେ ସ୍ଥିତ"—ଏହି
ପ୍ରୟୋଗଗୁଡ଼ିକ ସକୁବିଙ୍କ ମହିମାକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିବା ପାଇଁ
ଅତିଶୟୋକ୍ତିର ସୁନ୍ଦର ବ୍ୟବହାର।

୨. ପ୍ରଶ୍ନାଳଙ୍କାର

"ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସେ କବି ଗଭା କି କଳା କି ସାରେ"—ଏହା
ପ୍ରକୃତ ଉତ୍ତର ଆଶା କରୁଥିବା ପ୍ରଶ୍ନ ନୁହେଁ; ବିସ୍ମୟ
ପ୍ରକାଶର ଅଳଙ୍କାରିକ ରୂପ।

ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ବସନ୍ତତିଳକା ଛନ୍ଦର ଗନ୍ଧାର ଓ ସୁସମ ଗତି ଏହି ପଦର
ମହିମାମୟ ଭାବ ସହ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁସଙ୍ଗତ। ବିଶେଷତଃ
ଶେଷ ପଞ୍ଚ୍ତିର ପ୍ରଶ୍ନୋଚ୍ଚାରଣ ଏହି ଛନ୍ଦରେ ସ୍ୱାଭାବିକ
ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ ପାଇଛି।

ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟରେ ସକୁବିଙ୍କ ମହିମାର ଏକ
ଶିଖରସ୍ଥ ପ୍ରଶଂସା। କବି ଏଠାରେ ସକୁବିଙ୍କୁ କେବଳ
ଶବ୍ଦଶିଳ୍ପୀ ଭାବେ ନୁହେଁ, ବରଂ କାଳର ସାକ୍ଷୀ ଓ ସତ୍ୟତାର
ସଂରକ୍ଷକ ଭାବେ ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି।

ପ୍ରଥମ ତିନି ପଞ୍ଚ୍ଚରେ ସ୍ଥାନ, କାଳ, ଘଟଣା, ଚରିତ୍ର ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଉଲ୍ଲେଖ ମାଧ୍ୟମରେ କବି କାବ୍ୟର ବ୍ୟାପକ ସାମାଜିକ ଭୂମିକାକୁ ସୂଚିତ କରିଛନ୍ତି। ଶେଷ ପଞ୍ଚ୍ଚରେ ସେହି ଗନ୍ତବ୍ୟର ଚିନ୍ତାଧାରା ହଠାତ୍ ବିସ୍ମୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି—“ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସେ କବି ଗଢା କି କଳା କି ସାରୋ।” ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ କୌଣସି ଉତ୍ତର ଆଶା କରେ ନାହିଁ; ବରଂ ମହାକବିଙ୍କ ସୃଜନଶକ୍ତି ପ୍ରତି ଗଭୀର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ବିସ୍ମୟକୁ କଳାତ୍ମକ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରେ।

ଏହି କାରଣରୁ ଏହି ପଦ କେବଳ ପ୍ରଶଂସାମୂଳକ ନୁହେଁ; ଏହା କବି ଓ କାବ୍ୟର ଚିରସ୍ଥାୟୀ ସାଂସ୍କୃତିକ ଭୂମିକାର ଏକ ସୁନ୍ଦର ଘୋଷଣା। ସକୃତିଙ୍କ କଳମ ସମୟର କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଘଟଣାକୁ ଇତିହାସରେ ଏବଂ ଇତିହାସକୁ ମାନବସ୍ମୃତିରେ ଚିରଜୀବୀ କରି ରଖିବାର କ୍ଷମତା ରଖେ—ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ହିଁ ଏହି ପଦର ମୂଳ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ।

ପଦ—୧୫

ଜୟ ପ୍ରୟୋଗ ସୁବିଶାଳ ହାର୍ଦ୍ଦବାନ୍
ସଭିଙ୍କ ଆତ୍ମୀୟ ଦୟାର୍ତ୍ତ ଭାବୁକେ ।
ସୁକାବ୍ୟକର୍ତ୍ତା ବଚନେ ସୁପୁଷ୍ପବାନ୍
ନମଃ ସଦା ସକୃତି ପୁଣ୍ୟକର୍ଣ୍ଣକେ ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

ସୁବିଶାଳ ହୃଦୟର ଅଧିକାରୀ, ସମସ୍ତଙ୍କର ଆତ୍ମୀୟ, ଦୟାମୟ ଓ ଭାବୁକ କବିଙ୍କ ଜୟ ହେଉ। ସୁନ୍ଦର କାବ୍ୟର

ସ୍ରଷ୍ଟା, ପୁଷ୍ପସଦୃଶ କୋମଳ ବଚନର ଅଧିକାରୀ, ହେ
ପୁଣ୍ୟମୟ କଳମଧାରୀ ସକୁବି! ଆପଣଙ୍କୁ ସଦା
ନମସ୍କାର।

ଭାବାର୍ଥ

ଏହି ପଦରେ କବି ସକୁବିଙ୍କ ଗୁଣଗୁଡ଼ିକୁ ଏକ
ମଙ୍ଗଳାଶଂସାର ରୂପରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭାବେ ସମାହାର
କରିଛନ୍ତି।

ସକୁବି କେବଳ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ନୁହେଁ; ସେ ବିଶାଳହୃଦୟ,
ସର୍ବଜନର ଆତ୍ମୀୟ, କରୁଣାମୟ, ଭାବପ୍ରବଣ ଓ
କୋମଳଭାଷୀ। ତାଙ୍କ କଳମ ଲୋକମଙ୍ଗଳର ସାଧନ।

ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁରୁତ୍ୱ

ଏହି ପଦରେ କବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସକୁବିଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର
ସାରାଂଶ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି।

କାବ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠତା କେବଳ କଳାକୌଶଳରେ ନୁହେଁ;
ତାହାର ପଛରେ ଥିବା ବିଶାଳ ହୃଦୟ, କରୁଣା ଓ
ସର୍ବଜନୀନ ପ୍ରେମ ହିଁ ସକୁବିଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ।

ରସ

ଏହି ପଦରେ ଶାନ୍ତରସ ସହ ଭକ୍ତିଭାବର ସୁନ୍ଦର ସମନ୍ୱୟ
ଦେଖାଯାଏ।

ଏହା ପ୍ରଶଂସା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅତିରଞ୍ଜିତ ସ୍ତୁତି ନୁହେଁ;
ଏଥିରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ବିନୟ ପ୍ରଧାନ।

ଧ୍ୱନି

"ସଭିଙ୍କ ଆତ୍ମୀୟ" ଦ୍ୱାରା କବିଙ୍କ ସାର୍ବଜନୀନ ମାନବିକତା
ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ହୋଇଛି।

"ପୁଣ୍ୟକର୍ଣ୍ଣକେ" କେବଳ କଳମଧାରୀର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ;
ସେହି କଳମର ପବିତ୍ର ସୃଜନଶକ୍ତିର ମଧ୍ୟ ପ୍ରତୀକ।

ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏହି ପଦରେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଗୁଣ ଓ ପ୍ରସାଦଗୁଣର ସୁନ୍ଦର ସମନ୍ୱୟ ରହିଛି।

ଅନ୍ଧ ଶବ୍ଦରେ ଅନେକ ଗୁଣର ସମାବେଶ ହେତୁ ପଦଟି ସୁତ୍ରଧର୍ମୀ ଓ ସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇଉଠିଛି।

ଅଳଙ୍କାର

୧. ଅନୁକ୍ରମ

ସକୁବିଙ୍କ ଗୁଣଗୁଡ଼ିକୁ କ୍ରମାନୁସାରେ ସଜାଯାଇଛି—ବିଶାଳ ହୃଦୟ, ସର୍ବଜନୀନତା, ଦୟା, ଭାବୁକତା, ସୁକାବ୍ୟରଚନା ଓ କୋମଳ ବାଣୀ।

୨. ରୂପକଧର୍ମିତା

"ସୁପୁଷ୍ପବାନ୍ ବଚନ" ଦ୍ୱାରା ବାଣୀର କୋମଳତା ଓ ସୌରଭକୁ ପୁଷ୍ପ ସହ ରୂପକାତ୍ମକ ଭାବେ ଯୋଡ଼ାଯାଇଛି। ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ବଂଶସ୍ଥ ଛନ୍ଦର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ, ସୁଦୃଢ଼ ଓ ଗନ୍ଧୀର ଗତି ସ୍ତୋତ୍ରଧର୍ମୀ ଏହି ପଦ ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ। ଏହାର ଲୟ ପ୍ରଶଂସା ଓ ପ୍ରଶାମର ଭାବକୁ ଗୌରବମୟ କରିଛି।

ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦରେ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସକୁବିଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ଗୁଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ତଥା ସାରଗର୍ଭିତ ଭାବରେ ପୁନଃ ସମାହୃତ ହୋଇଛି। ଏହା ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ସ୍ତବକୁ ଗତି କରିବାର ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟ।

ବିଶେଷତଃ "ସଭିଙ୍କ ଆତ୍ମୀୟ" ପଦବନ୍ଧଟି ସକୁବିଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ କେବଳ ସାହିତ୍ୟିକ ସୀମାରେ ନ ରଖି ସମଗ୍ର ମାନବସମାଜର କଲ୍ୟାଣକାମୀ ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଛି। ଆଉ ଶେଷ ପାଦର "ନମଃ ସଦା ସକୁବି ପୁଣ୍ୟକର୍ଣ୍ଣକେ"

ସମଗ୍ର କାବ୍ୟର ଭାବକୁ ଏକ ଆନ୍ତରିକ ପ୍ରଣାମରେ
ପରିଣତ କରିଛି। ଏହିପରି ଏହି ପଦ କାବ୍ୟର ଉପସଂହାର
ପୂର୍ବରୁ ସକୃତିଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବକୁ ସ୍ମରଣ କରାଇଥିବା
ଏକ ସୁନ୍ଦର ସ୍ତବରୂପେ ସଫଳ

ପଦ-୧୭

ଜୟ ପ୍ରଭାମଣ୍ଡଳଦୀପ୍ତକେଶଭୁ

ନମୋଽସ୍ତୁ ତେ ଶର୍ମକରୀଙ୍କ ଦେହଭୁ ।

ସମଗ୍ର ବିଶ୍ବସ୍ଥ ସୁଶଙ୍କଦୀପିତା

ନମୋଽସ୍ତୁ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ସମଗ୍ର ଭାବଭୂତ ॥

ଗଦ୍ୟରୂପ

ହେ ପ୍ରଭାମଣ୍ଡଳରେ ଦୀପ୍ତ ମସ୍ତକବିଶିଷ୍ଟ ମହାକବି!
ଆପଣଙ୍କ ଜୟ ହେଉ। ହେ ସରସ୍ବତୀଙ୍କ ପୁତ୍ର! ଆପଣଙ୍କୁ
ନମସ୍କାର। ଆପଣ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ବକୁ ଉତ୍ତମ ଶବ୍ଦରେ
ଆଲୋକିତ କରୁଥିବା ଏବଂ ସମସ୍ତ ଉତ୍ତମ ଭାବର ଧାରକ
ଓ ପୋଷକ—ଆପଣଙ୍କୁ ପୁନଃ ନମସ୍କାର।

ଭାବାର୍ଥ

ଏହି ପଦ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟର ଉପସଂହାରସ୍ବରୂପ ଏକ
ଉଚ୍ଚକୋଟିର ସ୍ତବ।

ଏଠାରେ ସକୃତିଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନ, ପ୍ରଜ୍ଞା, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାନବୀୟ
ଭାବସମ୍ପଦର ପ୍ରତିନିଧି ଭାବେ ବନ୍ଦନା କରାଯାଇଛି।
କବିଙ୍କ ବାଣୀ କେବଳ ଶବ୍ଦର ସୃଷ୍ଟି କରେନାହିଁ; ସେ
ମାନବସମାଜକୁ ଆଲୋକିତ କରେ ଏବଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ଭାବଗୁଡ଼ିକର ପୋଷଣ କରେ।

ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁରୁତ୍ୱ

ଏହି ପଦରେ ସକୁବିଙ୍କୁ ଏକ ସାଂସ୍କୃତିକ ରକ୍ଷିତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦିଆଯାଇଛି।

କବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସକୁବି କେବଳ ସାହିତ୍ୟର ସ୍ରଷ୍ଟା ନୁହେଁ; ସେ ଭାଷାର ଆଲୋକଦାତା, ଭାବର ପୋଷକ ଓ ମାନବସଭ୍ୟତାର ନୈତିକ ସମ୍ପଦ।

ରସ

ଏହି ପଦରେ ଶାନ୍ତରସ ସହ ଭକ୍ତିଭାବର ସମନ୍ୱୟ ଘଟିଛି। ପଦଟିରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ମହିମା ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟ ଏକତ୍ର ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି।

ଧ୍ୱନି

"ପ୍ରଭାମଣ୍ଡଳ" ଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାନର ତେଜ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ।

"ସୁଶବ୍ଦପିତା" ଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ ହୋଇଛି ଯେ ଉତ୍ତମ ଶବ୍ଦ କେବଳ ସାହିତ୍ୟକୁ ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ସମାଜକୁ ଆଲୋକିତ କରିପାରେ।

"ଭାବଭୂତ" ଶବ୍ଦରେ ସକୁବିଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ମହତ୍ ଭାବର ସଂରକ୍ଷକ ଓ ବାହକ ଭାବେ ଦେଖାଯାଇଛି।

ରୀତି ଓ ଗୁଣ

ଏହି ପଦରେ ଓଜଗୁଣ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଗୁଣର ସୁନ୍ଦର ସମନ୍ୱୟ ଘଟିଛି।

ସଂସ୍କୃତପ୍ରଚୁର ଶବ୍ଦାବଳୀ ପଦଟିକୁ ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟ ଦେଇଛି, ଆଉ ପୁନଃପୁନଃ "ନମୋଃସ୍ତୁ" ପ୍ରୟୋଗ ଭକ୍ତିଭାବକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିଛି।

ଅଳଙ୍କାର

୧. ରୂପକ

"ପ୍ରଭାମଣ୍ଡଳଦୀପ୍ତକେଶଭୁ" ଓ "ସୁଶଙ୍କଦୀପିତା"
ପ୍ରୟୋଗରେ କବିଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ଓ ବାଣୀକୁ ଆଲୋକ ସହ
ରୂପକାତ୍ମକ ଭାବେ ଯୋଡ଼ାଯାଇଛି।

୨. ଅନୁପ୍ରାସ

"ସମଗ୍ର", "ସୁଶଙ୍କ", "ସମ୍ଭାବ୍ୟ", "ସମଗ୍ର" ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦର
ସୁସଂଗତ ବିନ୍ୟାସ ପଦର ଧ୍ବନିସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରିଛି।

ଛନ୍ଦର ଭାବୋପଯୋଗିତା

ବଂଶସ୍ଥ ଛନ୍ଦର ଗନ୍ତୀର ଓ ଷ୍ଟୋତ୍ରଧର୍ମୀ ଲୟ ଏହି
ମଙ୍ଗଳମୟ ଉପସଂହାର ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ। ଏହା
ପଦକୁ ଏକ ଗୌରବମୟ ସମାପ୍ତିର ଭାବ ପ୍ରଦାନ କରିଛି।
ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ଏହି ପଦ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟର ଯଥାର୍ଥ ଉପସଂହାର। ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ
ପନ୍ଦରଟି ପଦରେ ସକୁବିଙ୍କ ଗୁଣ, କାର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରଭାବ ଓ
ଆଦର୍ଶକୁ ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ପରେ
ଶେଷ ପଦରେ କବି ସେହି ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତି ନିଜର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ପ୍ରୀତିକୁ ସ୍ତବରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି।

ବିଶେଷତଃ "ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱସ୍ଥ ସୁଶଙ୍କଦୀପିତା" ଏବଂ "ସମଗ୍ର
ଭାବଭୃତ୍"—ଏହି ଦୁଇ ପଦବନ୍ଧ ସକୁବିଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରକୁ
କେବଳ ଏକ ଭାଷା, ଏକ ଦେଶ କିମ୍ବା ଏକ ଯୁଗରେ
ସୀମିତ ରଖୁନାହିଁ; ବରଂ ତାଙ୍କୁ ସମଗ୍ର ମାନବସଭ୍ୟତାର
ଆଲୋକବାହକ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ ଭାବର ପୋଷକ ଭାବେ
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଛି। ଏହିପରି ଏହି ପଦ କେବଳ କାବ୍ୟର
ଶେଷ ନୁହେଁ, ବରଂ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟର ମୂଳ ଆଦର୍ଶର ଏକ
ଗୌରବମୟ ସାରସଂକ୍ଷିପ୍ତ ରୂପେ ସଫଳ ।

ଉପସଂହାର

"ସକୃତି" କାବ୍ୟଟି କେବଳ ଜଣେ କବିଙ୍କ ପ୍ରଶଂସାରେ ରଚିତ ସ୍ତବକାବ୍ୟ ନୁହେଁ; ଏହା ପ୍ରକୃତ କବିତ୍ବର ସ୍ବରୂପ, କବିଙ୍କ ମାନସିକ ଗଠନ, ସାମାଜିକ ଦାୟିତ୍ବ, କାବ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟର ଚିରନ୍ତନ ମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ସୁସଂବନ୍ଧ କାବ୍ୟଦର୍ଶନ। ଷୋହଲଟି ପଦରେ କବି କ୍ରମେ ସକୃତିଙ୍କ ସହୃଦୟତା, କରୁଣା, ରସଜ୍ଞତା, ଭାଷାଶୁଦ୍ଧି, ଅର୍ଥଗାନ୍ଧୀୟତା, ପ୍ରକୃତିପ୍ରେମ, ସମାଜହିତୈଷିତା, ଇତିହାସସଂରକ୍ଷଣର ଶକ୍ତି ଏବଂ ଶେଷରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଶାମଭାବକୁ ଏକ ସୁସଂଗତ କ୍ରମରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି। ଏହି କାରଣରୁ କାବ୍ୟଟିରେ କେବଳ ଭାବର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ, ଚିନ୍ତାର ଏକ ଦୃଢ଼ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ।

ଏହି କାବ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଉଛି ଯେ, ଏଠାରେ କବିଙ୍କୁ କେବଳ ଶବ୍ଦଶିଳ୍ପୀ ଭାବେ ଦେଖାଯାଇନାହିଁ। ସେ ମାନବଦୁଃଖର ସହଭାଗୀ, ସମାଜର ନୈତିକ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ, ସଂସ୍କୃତିର ସଂରକ୍ଷକ, ପ୍ରକୃତିର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସହଚର ଏବଂ ମାନବସହୃଦୟର ସୁସ୍ଥତମ ସ୍ବୟମ୍ବର ଅନୁବାଦକ। କବିଙ୍କ ମତରେ ସକୃତିଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ବ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାରେ ଯେତିକି, ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ତାଙ୍କର ଚରିତ୍ର, ସହାନୁଭୂତି ଓ ଲୋକମଙ୍ଗଳପ୍ରବଣ ମନୋଭାବରେ ନିହିତ। ଏହି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ କାବ୍ୟକୁ କେବଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚାର ସୀମାରୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ଏକ ମୂଲ୍ୟବୋଧନିର୍ଭର ସାହିତ୍ୟଦର୍ଶନରେ ପରିଣତ କରିଛି।

ଭାଷାଗତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମଧ୍ୟ କାବ୍ୟଟି ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ। ସଂସ୍କୃତ-ସମୃଦ୍ଧ ତତ୍ତ୍ବମ ଶବ୍ଦାବଳୀର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ

ଭାଷା କେବେ ଦୁର୍ବୋଧ ହୋଇପଡ଼ିନାହିଁ। ଶବ୍ଦଚୟନ ବିଷୟାନୁରୂପ, ସଂଯତ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦାପୂର୍ଣ୍ଣ। ଯେଉଁଠାରେ କରୁଣାର ଚିତ୍ରଣ ଆବଶ୍ୟକ, ସେଠାରେ ଭାଷା କୋମଳ; ଯେଉଁଠାରେ ନୀତିର ପ୍ରତିପାଦନ, ସେଠାରେ ଗନ୍ଧୀର; ଆଉ ଯେଉଁଠାରେ ସ୍ତବ, ସେଠାରେ ଉଦାତ୍ତ। ଏହି ଭାଷାବୈଚିତ୍ର୍ୟ କବିଙ୍କ ଭାଷାନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଓ କାବ୍ୟକୌଶଳର ପରିଚାୟକ।

ଛନ୍ଦବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଏହି କାବ୍ୟର ଆଉ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ସମ୍ପଦ। ମାଳିନୀ, ଭୁଜଙ୍ଗପ୍ରୟାତ, ତୋଟକ, ବସନ୍ତତିଳକା, ପୃଥ୍ବୀ ଓ ବଂଶସ୍ଥ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦର ସୁଚିତ୍ରିତ ପ୍ରୟୋଗ କେବଳ ଛନ୍ଦଜ୍ଞାନର ପରିଚୟ ନୁହେଁ; ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦର ଭାବ ସହ ଛନ୍ଦର ଯଥାଯଥ ସମନ୍ବୟ କାବ୍ୟକୁ ସଙ୍ଗୀତମୟ ଓ ଭାବୋପଯୋଗୀ କରିଛି। ଏହାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ କବିଙ୍କ ପାଖରେ ଛନ୍ଦ କେବଳ ଆକାରଗତ ଶୃଙ୍ଖଳା ନୁହେଁ; ତାହା ଭାବପ୍ରକାଶର ଏକ ସକ୍ରିୟ କଳାତ୍ମକ ଉପାଦାନ।

ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରୟୋଗରେ ମଧ୍ୟ ସଂଯମ ଓ ପରିମିତିବୋଧ ଲକ୍ଷଣୀୟ। ଉପମା, ରୂପକ, ଉପେକ୍ଷା, ପ୍ରତୀକ, ପ୍ରଶ୍ନାଳଙ୍କାର, ଅତିଶୟୋକ୍ତି, ଅନୁପ୍ରାସ ପ୍ରଭୃତି ଅଳଙ୍କାର କେବେ ବାହୁଲ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିନାହାନ୍ତି; ବରଂ ଭାବର ସ୍ବାଭାବିକ ବିକାଶରେ ସହାୟକ ହୋଇଛନ୍ତି। ଏହି କାରଣରୁ କାବ୍ୟରେ ଅଳଙ୍କାର ଅଳଙ୍କାର ପାଇଁ ନୁହେଁ, ଭାବର ପରିପୁଷ୍ଟି ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ପ୍ରତୀତ ହୁଏ।

ରସଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ଶାନ୍ତରସ ଏହି କାବ୍ୟର ଅଙ୍ଗୀରସ। ତଥାପି କରୁଣ, ଆତ୍ମତ ଓ ଭକ୍ତିଭାବର ସୁନ୍ଦର ସମନ୍ବୟ କାବ୍ୟକୁ ଏକଘେୟ ହେବାକୁ ଦେଇନାହିଁ। ବିଶେଷତଃ ପ୍ରଥମ ପଦର ସହାନୁଭୂତି, ମଧ୍ୟଭାଗର ନୀତିମୂଳକ ଚିନ୍ତନ

ଏବଂ ଶେଷ ଦୁଇ ପଦର ସ୍ତବଧର୍ମୀ ଭାବ କାବ୍ୟର ରସପ୍ରବାହକୁ କ୍ରମେ ପରିଣତିର ଦିଗକୁ ନେଇଯାଇଛି। ଏହି କାବ୍ୟର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିଗ ହେଉଛି ଏହାର ସମକାଳୀନ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା। ଆଜିର ସମୟରେ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା ପ୍ରାୟତଃ ମତବିରୋଧ, ବ୍ୟକ୍ତିକେନ୍ଦ୍ରିକତା କିମ୍ବା କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଲୋକପ୍ରିୟତାର ଚାପରେ ପ୍ରଭାବିତ ହେଉଥିବା ବେଳେ "ସକୁବି" କାବ୍ୟ ସ୍ମରଣ କରାଏ ଯେ ପ୍ରକୃତ କବିତ୍ୱର ଭିତ୍ତି ହେଉଛି ସହୃଦୟତା, ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା, ରସବୋଧ, ଭାଷାଶୁଦ୍ଧି ଓ ଲୋକମଙ୍ଗଳର ସାଧନା। ଏହି ଅର୍ଥରେ କାବ୍ୟଟି କେବଳ ସାହିତ୍ୟିକ ନୁହେଁ, ଶିକ୍ଷାମୂଳକ ଓ ମୂଲ୍ୟବୋଧମୂଳକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ବିବେଚିତ ହୋଇପାରେ।

ସାମଗ୍ରିକ ବିଚାରରେ "ସକୁବି" ଏକ ସୁଚିତ୍ରିତ, ସୁସଂଗଠିତ ଓ ଦାର୍ଶନିକ ଗଭୀରତାସମ୍ପନ୍ନ କାବ୍ୟ। ଏଥିରେ କବି କାବ୍ୟର ବାହ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା କବିତ୍ୱର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି। ସକୁବିଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ସାହିତ୍ୟର ଆଦର୍ଶକୁ ହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି। ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି କାବ୍ୟ କେବଳ ସକୁବିଙ୍କ ବନ୍ଦନା ନୁହେଁ; ଏହା ସସାହିତ୍ୟର ଏକ ଘୋଷଣାପତ୍ର, ସହୃଦୟତାର ଏକ ସ୍ତବ ଏବଂ କବିତ୍ୱର ଚିରନ୍ତନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରତି ଏକ ନିର୍ମଳ ପ୍ରଣାମ।

ସମୀକ୍ଷା ସମାପ୍ତ

ଇତି ଆଲୋଚକ

